नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

आनन्द भूमि

THE ANANDA BHOOMI

(BUDDHIST MONTHLY)

सिद्धार्थजन्म

एक प्रतिको रू. ३/ वार्षिक ग्राहकशुल्क रू. ३०/- आजीवन ग्राहकशुल्क रू. ३००/-

बुद्धसम्वत् २५३७	कर्तिपुन्ही	विक्रमसम्वत् २०५०	कार्तिक
नेपालसम्वत् ११११३	कौलाथ्व	1993 A. D.	October
वर्ष २१	अंक ७	Vol. 21	No. 7

(अन्तिम कभरको बाँकी)

भइरहँदै सो विहारको निर्माणपछि नेपालसँग ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक सम्बन्ध अरू घनिष्ठ हुनेमा विश्वास पोख्नु भयो। सभाका कोषाध्यक्ष लक्ष्मीदास मानन्धरले अतिथिहरूमा मायादेवीको मूर्ति र महासचिव विद्यामान शाक्यले उपहार प्रदान गर्नुका साथै धन्यवाद ज्ञापन गर्नुभयो। सो समारोहमा कार्यकारिणी सदस्य पद्मज्योतिले रात्री-भोजको आयोजना गर्नुभएको थियो।

गुंलापर्वभरि बुद्धपूजा

२०५० भाद्र २, पाल्पा-

यहाँको महाचैत्यविहार टक्सार, तानसेनमा गुंला महिनाभरि बुद्धपूजाका साथै ज्ञानमालाभजन, शीलप्रार्थना र पुण्यानुमोदनको कार्यक्रम सम्पन्न भएको छ। सो बेला बौद्ध महिला टक्सारका अध्यक्ष सुश्री सुमना शाक्यबाट दिवंगत भिक्षु अमृतानन्दद्वारा लिखित बुद्धकालीन महिलाहरू यशोधरा, प्रजापती गौतम, सुजाता, कृशा गौतमी र क्षेमा महारानी आदिको बेनवारे प्रकाश पारिएको थियो।

बौद्धवृद्धाश्रमको स्थापना

२०५० आश्विन ५, काभ्रे-

आजको परिवर्तित सामाजिक मूल्य र मान्यताको परिणामस्वरूप नेपालीसमाजमा विशेषगरी शहरीक्षेत्रमा परम्परागत संयुक्तपरिवारको ढाँचाका ठाउँ क्रमशः सकलपरिवारपद्धतिले लिइरहेको परिप्रेक्षमा परिवारका बूढापाकाहरूको स्थिति प्रतिकूल हुँदै गइरहेको र यस्ता निकै वृद्धहरू उपेक्षित, असहाय र संकटमय जीवन बिताउन बाध्य हुनुपरेको तथ्यलाई दृष्टिगत गरी तिनीहरूमध्ये यथासम्भव संस्थालाई यथाशक्य सुरक्षित, सुविधापूर्ण र सुखमय गराउने उद्देश्य राखी नेपालका केही बौद्धधर्मावलम्बीहरूले भिक्षु सुमंगल महास्थविरको अध्यक्षतामा बौद्धवृद्धाश्रमको स्थापनागरी एउटा तदर्थसमिति गठन गरेको छ। उक्त समितिका उपाध्यक्षद्वयमा अनगारिका धम्मवती र पूर्ण 'पथिक' रहनुभएको छ भने महासचिव, कोषाध्यक्ष, सहकोषाध्यक्ष र सहसचिवमा क्रमशः श्रीमती इन्दिरा मानन्धर, मुक्तिबहादुर मानन्धर, जुलुमकृष्ण र लक्ष्मी श्रेष्ठ रहनुभएको छ भने सदस्यहरूमा भीमबहादुर, श्रीमती वासन्ती वज्राचार्य, डा. धर्मशरण मानन्धर, पुरुषोत्तम डंगोल, इन्द्रनारायण मानन्धर र बखतबहादुर चित्रकार रहनुभएको छ।

श्री ५ को सरकारको सम्बन्धित निकायद्वारा विधान सहित दर्ता स्वीकृत भइसकेको यस वृद्धाश्रमको लागि बनेपा स्थित ध्यानकुटी एवं विहारका सम्पूर्ण भौतिक सुविधा यसै कार्यका लागि प्रदान गरिएको र अरू नपुग जग्गा त्यसै बरपरबाट खरीद गरिसकिएको छ। भवन निर्माण सम्बन्धी नक्सा डिजाइन भइसको र छिटै निर्माणकार्य शुरू हुने भएको छ। यस पुनीत कार्यका लागि स्वदेश र विदेशका विभिन्न महानुभाव र संस्थाबाट चन्दा प्राप्त भइरहेको र अरू प्राप्त हुने आश्वासन प्राप्त भए अनुसार यो आश्रम छिटै संचालन हुने विश्वास लिइएको छ। यसका संस्थापकहरूले यसलाई नमूना आश्रमको रूपमा संचालन गरी लैजाने प्रतिबद्धता पनि जाहेर गरेका छन्।

मृत्युसंस्कार सेवा

२०५० भाद्र २१, सुनसरी-

२०३८ सालदेखि बौद्धजगत्मा व्याप्त अन्धविश्वासलाई पन्छाउने र शुद्ध बौद्धविधि अनुसार संस्कारहरू गर्ने उद्देश्यले स्थापित यहाँको बौद्ध संस्कारसंघले असहाय परिवारमा कसैको मृत्युभएका त्यसतालाई आर्थिक सहयोग दिनुका साथै मृत्युसंस्कार समेत गरिदिने गर्दै आएको छ। एउटा सबल मानिसले अर्को निर्बल मानिसलाई सहयोग पुऱ्याउनु र असहायको उद्धार गर्नु मानवधर्म हो भनी चन्दा संकलन गर्ने गरेको छ। सो प्राप्त चन्दालाई बैंकको मुद्दतीमा राखी ब्याजबाट सेवा गर्ने प्रण गर्दै चन्दाको लागि आह्वान गरेको छ।

आनन्दभूमि

प्रधान–सम्पादक
भिक्षु कुमार काश्यप

व्यवस्थापक
भिक्षु अश्वघोष

सम्पादक
सुवर्ण शाक्य
फोन नं २-१२८५५
पोष्टबक्स नं.१४१८
काठमाडौं ।

कार्यालय
'आनन्दभूमि'
आनन्दकुटीविहार
पोष्टबक्स नं. ३००७
स्वयम्भू, काठमाडौं ।
फोन नं. २-७१४२०

प्रकाशक
आनन्दकुटीविहारगुठी
आनन्दकुटी, स्वयम्भू,
काठमाडौं ।

नगर–कार्यालय
संघाराम
लुटी, क्षेत्रपाटी, काठमाडौं ।
फोन नं. २-१५०२०

थोरै सुखलाई त्यागेर धेरै सुख पाइने संभावना भएमा बुद्धिमान्ले धेरै सुखको लागि थोरै सुखलाई त्याग्दछ ।

सम्पादकीय

नेपाली बौद्ध र समय

नेपाल बुद्धको जन्म भएको देश हो । यहाँ बौद्धहरू प्राचीनकालदेखि रहिआएको छ । आजका बौद्धलाई हेर्दा बौद्धहरू बुद्धका उपदेश-लाई पालन गर्ने सिलसिलामा धार्मिक स्थलको विकास, कलाको, प्रदर्शन, तीर्थयात्रा र पाठपूजा गर्नैभनी मान्ने साबित हुन आएको देखिन्छ । दैनिक व्यवहारमा भने बौद्धस्वभाव बालुवामा तिल छाने झैं छानेर देख्नुपर्ने भएको छ । पंच-शील हात्तीको बाहिरी दन्त झैं देखावटी धोक्ने विषय भएको देखिन्छ । यस्तो बेला बौद्धआचरण-लाई प्रोत्साहित गर्न र विकास गर्न धेरै बौद्ध संघ संस्था स्थापना भएका छन् । चिप्लेकिराको पाइलामा यी संस्थाहरूले उन्नति पनि गरिरहेका छन् भन्ने देखिन्छ । बुद्ध जन्मेको देश नेपाल र बुद्धको कर्मक्षेत्रको देश भारतले भन्दा बुद्धप्रति आस्था राखी आफूलाई बौद्ध भनाउने अरू देश-हरूले बुद्धधर्मको क्षेत्रमा यी दुबै देशलाई उछिनेर बौद्ध कहलाएका छन् । यस्तो उदाहरण देखर पनि नेपालका बौद्ध आत्तिएनन् न तात्तिए । बौद्धक्रियाकलाप यहाँका बौद्धका लागि फुर्सतको काम सरह भएको छ । कोही पैसा दान दिन्छन् । पुग्यो, कोही भाषण गर्छन् । सकियो, कोही पूजा पाठ गर्छन्, भयो । कोही पावरवालालाई बुद्धलाई भन्दा माथि राख्छन्, बस् । बुद्धधर्मको कार्यक्रम भनेपछि समयमा कहिल्यै पुगेको र सरिक भएको देखिँदैन । पूजाको कार्यक्रम मात्रमा पनि कोही निद्रालाई नै तोडेर बिहान ३ बजे नै पूजामा लाग्छन् भने कोही भोकै बसेर १२ बजे पूजा थाल्दछन् । हवाइजहाज चढ्दा र भतियार खाने कार्यक्रम हुने होटलमा आयोजित बौद्धकार्यक्रममा भने समयभन्दा अघि पुग्छन् । यहाँका बौद्धको समय यस्तै रह्यो । अरूले एक घण्टामा गर्ने काम बौद्धहरूले दिनभरि लगाउँछन् । दिनभरिमा गर्ने हप्ताभरि लगाउँछन् । यस्तै १ महिनाको कामलाई वर्ष लगाउँछन् र वर्षको कामलाई वर्षौं लगाउँ-छन् । यसले गर्दा बौद्धहरू समयलाई खेर फाल्छन् भन्ने सिद्ध हुन आउँछ । खाने पिउने चाड मना-उनेमा भने यिनीहरू समयलाई उपभोग गर्छन् नै । वर्षभरिको चाड न धर्ममा न कर्ममा ! आफूले पछ्याएको धर्म कुन महापुरुषद्वारा उप-देशित धर्म हो अत्तोपत्तो छैन । यस्तै बौद्धहरूमा के को लागि समय बिताएको छ कसैलाई स्याल छैन । यस परिप्रेक्षमा विचार गर्दा बौद्धहरूले अहिले समयको अभियान चलाउनुपर्ने आवश्यकता भएको छ । समयको अभियानमा नै समयलाई महत्त्व दिइएन भने बौद्धगतिविधिको इरादालाई बौद्धहरूले नै बौद्धजगत् कुन दिशातिर लगिरहेको छ भन्ने कुरा थाहा पाउन कोट्याइरहनु नपर्ला ।

नेपालमा थेरवाद र स्थानीय प्रभाव

– भिक्षु विपस्सी धर्माराम
वात बवरनिवेस विहार बैंकक, थाइल्याण्ड

नेपालमा थेरवाद र यसमा स्थानीय प्रभावको बारे चर्चा गर्दा मुख्य दुइटा कुरा पाइन्छन् । पहिलो, नेपालमा थेरवाद बुद्धधर्मको वर्तमान स्थिति र अर्को यसमा परेको यहाँको सांस्कृतिक, आर्थिक र शैक्षिक प्रभाव आदि ।

हुनत बुद्धधर्मको उद्भव नै नेपालमा भएको हो । कालान्तरमा विभिन्न निकायहरू भइसक्दा पनि थेरवादको जग यहाँ बलियो नै रहेको कुरो प्रमाणित छ तर पनि कालान्तरमा केही अन्य देशहरूमा झैं यहाँ पनि भिन्नै यान र धर्म चलनचल्तीमा आयो । तो पनि विभिन्न कारणले कुंठित थिए । त्यसैले यहाँ थेरवादको पुनरागमन भएको हो ।

राजनैतिक जागरणमा झैं धार्मिक जागरणमा पनि धेरै कारणहरू हुन्छन् । यी कुराहरूको चर्चा गर्नु यस सानो लेखमा लाभ्य छैन तर पनि समयको गतिमा अन्य क्षेत्रमा परिवर्तन र विकास भएको ले धर्मको क्षेत्रमा पनि परिवर्तन आएको हो भन्ने कुरो नमनी हुँदैन ।

त्यो समयमा नेपालको शासन व्यवस्थामा राणाहरू सर्वेसर्वा भए जस्तै छिमेकी देश भारतमा पति अंग्रेजहरूको उपनिवेश थियो तर पनि यूरोप र अमेरीकामा भएको वैचारिक र यान्त्रिक विकासको प्रभाव यहाँ पनि परिसकेको थियो । यस्तो अवस्था थेरवादका अभिलाषी र प्रचारकहरूको लागि साधक र प्रेरक बन्यो ।

यसै क्रममा पाटनका एक शिक्षित युवक जगतमान (धर्मदित्य धर्माचार्य) ले सन् १९२५–१९३० ताका कलकत्ताबाट प्रकाशित आफ्नो "बुद्धधर्म" (पछि बुद्धधर्म र नेपालभाषा) नामको पत्रिकामा थेरवाद परम्पराका धर्मसूत्रहरू, विचारहरू र क्रियाकलापहरूको प्रचार गऱ्यो । सन् १९२८ मा श्री प्रेमबहादुर श्रेष्ठ– 'महाप्रज्ञा' नामले कुशीनगरमा श्रामणेर भई सर्वप्रथम थेरवाद-दीक्षित नेपाली श्रामणेर बन्नुभयो । श्री वैद्यकुलमानसिंह तुलाधर प्रव्रजित भई प्रज्ञानन्द नामले १९३० मा नेपालीहरूका बीच आई थेरवाद श्रमणको दर्शन दिनुभयो । यस्तै पछि धर्मालोक, शाक्यानन्द, अनुरुद्ध र अमृतानन्द आदि पनि थेरवादमा प्रव्रजित भए । यहाँसम्मलाई हामी थेरवादको बीजारोपण भएको भन्न सक्दछौं ।

सन् १९४४ मा राणाहरूले धार्मिक कट्टरताले सबै भिक्षुहरूलाई देश निकाला गरे । तत्कालीन शासकयस्ता कुनै कुराको पनि प्रचार प्रसार भएको देख्न सक्दैनथे । यो घटनालाई भर्खरमात्रै पलाएको थेरवादलाई तुषारो परेको भनी भन्न अमिल्दो न होला तर पछि भिक्षुहरूलाई ससम्मान नेपाल आउन दिएर यो फेरि पलायो ।

गद्दीनशीन श्री ५ महाराजाधिराजको जन्मदिवसको उपलक्ष्यमा सन् १९५१ देखि प्रतिवर्ष थेरवादी भिक्षु महासंघबाट महापरित्राण पाठ गराउनु, यसै वर्षमा "अखिल नेपाल भिक्षुमहासंघ" को स्थापना हुनु तथा पछि थेरवाद बुद्धधर्म अध्ययन व्यवस्थाको रूपमा नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षाको स्थापना आदिलाई नेपालमा थेरवाद वृद्धि भएको रूपमा लिन सकिन्छ ।

अहिलेसम्ममा लगभग १२० जना नेपाली नागरिक भिक्षु श्रामणेरहरू तथा त्यति नै संख्यामा अनगारिका शीलवतीहरू छन् । विहारको हकमा ५० वटा जति होलान् जसमध्ये केही वज्रयानी परम्परासँग पनि सम्बन्धित छन् । यी विहारहरूमा थेरवादी बुद्धधर्मसँग सम्बन्धित केही न केही कार्यक्रम भइरहेकै हुन्छन् । आनन्दकुटी विहारनुठीले धार्मिक पुस्तकहरू खास गरी आचार्य भिक्षु अमृतानन्दका बुद्धकालीन ग्रन्थहरू, तथा एक मासिक पत्रिका "आनन्दभूमि" त्यस्तै "धर्मकीर्ति" उपासिकारामले एक मासिक पत्रिका र अन्य पुस्तिकाहरू प्रकाशित गर्दै आएको उल्लेखनीय कुरा हो । भिक्षु-अनगारिकाहरूले अन्य स्रोतहरूबाट पनि यसरी प्रकाशित गरी प्रचार प्रसार कार्यमा संलग्न छन् ।

अब दोस्रो विषयमा प्रवेश गरौं । थेरवादमा परेको स्थानीय प्रभाव यसका लागि यहाँ गरिने वा हुने अनेक क्रियाकलापहरूको एक झल्को प्रस्तुत गर्नु आवश्यक देखिन्छ । सामूहिक बुद्ध-पूजा, धर्मदेशना, महापरित्राण पाठ, परियत्ति शिक्षण, अल्पकालीन प्रव्रज्या यहाँको प्रमुख उल्लेखनीय धार्मिक क्रियाकलाप हुन् ।

सबैजसो विहारहरूमा गृहस्थहरूको सामूहिक बुद्ध पूजा हुन्छ । विहारमा भिक्षु भने प्रायः एकै जनामात्र हुन्छ । अनि विहारको रेखदेखको भार उनै भिक्षुले लिनु पर्दछ । गृहस्थहरू जिम्मा लिँदैनन् । कार्यक्रम सिद्धियो कि घर फर्कन्छन् । यो प्रवृत्ति यहाँ मन्दिर र देवालय आदिमा गएर मूर्तिलाई ढोगेर तुरन्तै घर फर्कने चलनको प्रभाव हो जहाँ गएर पूजापाठ आदि गर्न बाहेक अरू केही कुरोको वास्ता हुँदैन । अन्य थेरवादी देशहरूमा त गृहस्थहरू उपोसथका दिन विहारमा नै रात बिताई भोलिपल्ट मात्र घर फर्कछन् । मात्र एक जना भिक्षुको लागि योग्य हुने गरी सानो विहार बनाउनु भिक्षुहरू त्यसभन्दा बढी एक ठाउँमा बसेको देख्ने सुन्ने बित्तिकै चारिका गर्नुपर्दछ भनी गर्जेर शिक्षा दिने गृहस्थीहरूको बानि यहाँको पुजाहारी प्रथाबाट आएको हो जुन कि धर्मको प्रचार प्रसारको लागि बाधक हो । खासगरी भिक्षुजीवनको लागि हानिकारक छ । वर्तमान समयमा नेपालमा संघयुक्त विहारको निकै खाँचो छ ।

धर्मदेशना र अन्य पूजापाठ भिक्षु, श्रामणेर, अनगारिका तथा गुभाजू बाहेक अरूबाट पनि गराए हुन्छ भन्ने भावनाको कमी छ । गृहस्थहरू आफ्नो धार्मिक संस्कारहरूमा भिक्षुको उपस्थिति आवश्यक ठान्दैनन् । यसको कारण हो यहाँको जातीय प्रथा तथा गृहस्थ पुरोहितको प्रथा । जात अनुसारमात्र काम गर्नुपर्दछ भन्ने धारणाको पनि प्रभाव हो । धर्मदेशनामा बढी कथानक घटनाहरू सुनाइन्छन् किन कि यहाँको धार्मिक वर्ग कथामात्र शिक्षित छन् । गुंला विशेष कार्यक्रमकासाथ मनाउनु पनि यहाँ कै प्रभाव हो । अन्य थेरवादी देशहरूमा पूरा वर्षावास तीन महीना विशेष धर्मकर्म गर्ने दिनहरूको रूपमा मान्दछन् मात्र एक महीना होइन ।

परियत्तिशिक्षाको चाहिँदो रूपमा विकास हुन नसकेको कारण यहाँको शिक्षितवर्ग धार्मिक शिक्षाबाट विमुख हुनुले हो । धर्मावलम्बी जनतामा आफू र आफना सन्ततिहरूलाई धार्मिक शिक्षाको आवश्यकताबोधको कमी छ । तसर्थ यहाँ त्यसका अध्ययन अध्यापन उल्लेखनीय

रूपमा हुन नसकेको हो जुनकि कुनै पनि कुराको प्रचार प्रसारमा मेरुदण्डको काम गर्दछ । पुस्तक पत्र-पत्रिका पनि उत्तिको मात्रामा बिक्री वितरण हुँदैनन् । यो यहाँका निवासीहरूको शैक्षिक तथा आर्थिक कमजोरीले भएको हो । भएका शिक्षितहरू पनि धार्मिक पुस्तक पत्र-पत्रिका अध्ययन गर्नबाट विमुख छन् जसले गर्दा प्रचार प्रसारको गति धेरै ढीलो भइरहेको छ । भएका दुइटा पत्रिकाको ग्राहक एवं गुणस्तरको कमी भएको पनि त्यसैले हो ।

भिक्षुहरू अल्छी छन् । विलासी छन् । दक्षिणा-मात्र खोज्छन् । धर्मप्रचार गर्न बाहिर जाँदैनन् आदि आरोप लगाइनु तिनीहरूको भिक्षुहरूसँग हार्दिक सम्बन्ध नहुनु र अर्काको विरोध गर्ने तथा आफू नेता बन्ने उद्देश्य लिनाले हो । धर्मको प्रचार प्रसारको उद्देश्य छ भने आफ्नोतर्फबाट पनि मद्दत गर्ने धेरै क्षेत्र छन् । चाहिँदो मद्दत नपाइनाले आंटेका कयौं काम पनि पूरा गर्न धौ धौ परिरहेको लाई पूरा गर्न आफैं जुट्नुपर्दछ । हरेक कुरा अरूले गरिदेओस् भन्ने धारणा तथा चाहना एक स्वाव-लम्बी व्यक्तिको लागि अति नै न सुहाउँदो कुरो हो ।

अल्पकालीन प्रव्रज्या यहाँको अर्को विशेष उल्लेख-नीय कुरो हो । यो धेरै पहिलेदेखि शुरू भएको भएतापनि संघ-महानायक महास्थविरको जन्मदिवसको उपलक्ष्यमा ८६ जना तथा थाइल्याण्डका उपसंघराजा वात बवरनिवेश विहारका अधिपति अतिपूज्य सोमदेच फ्रा ञाणसंवर महास्थविरको ७२ औं शुभ-जन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा अखिल नेपाल भिक्षुमहासंघको निमन्त्रणामा नेपाल आई गर्नुभएको ७३ जना शाक्यकुलपुत्र दुर्लभ प्रव्रज्या भव्य थियो र यस प्रसंगमा उल्लेखनीय छ । यी कार्यमा यहाँको चूडाकर्म परम्पराले पनि मद्दत गरेको छैन भन्न सकिँदैन ।

यहाँका धार्मिक क्रियाकलाप खास गरी पूजापाठ–कर्मकाण्ड, लोकाडम्बर, त्यागको भावना आदि खासरूपले रहेका छन् । यसमा धेरै धेरै मानिसलाई खुवाउने आदि चलन यहीँकै प्रभाव हो जुनमा धार्मिक प्रयोजनको कुनै विचार गरिन्न । धर्मको बौद्धिक पक्ष त्यतिको प्रचार प्रसारमा आउन सकेको छैन । यसको कारण यहाँका निवासीहरूको बौद्धिक स्तर उच्च नहुनाले हो ।

नेपालमा थेरवाद प्रवेश भएको ६० वर्ष नाघि-सक्दा पनि अनेकौं योग्य समर्थ भिक्षुहरू भइसक्दा पनि धर्मको गहिरो अध्ययन गर्ने कुनै एउटा विद्यालय पनि बन्न नसक्नु र संघाराम एउटा सानो अतिकम क्षमताको भिक्षु-तालिम केन्द्रमै चित्त बुझाई बस्नुपरेको कारण यहाँका जनताको हृदयमा भिक्षुहरूको आवश्यकताको अनुभव कम हुनु हो किन कि यिनीहरूलाई भिक्षुहरू नयाँ हुन् र आफ्नो जीवनमा खास केही महत्त्वपूर्ण भएको अनुभव गर्दैनन् ।

यति चर्चापछि हामी ठम्याउन सक्दछौं कि केही कुराहरू युगसापेक्ष हुन् भने केही हाम्रा आफ्नै विचारमै सुधार गर्नुपर्ने हुन् । युगसापेक्ष कुरा समयानुसार अनुकूल हुँदै आउला भनी आशा लिन सकिन्छ तर अर्को भने हामी आफैं अनुकूल नबनी काम कसरी बन्ला ? सोच्ने बेला आइसकेको छ ।

प्रभात खुल्यो

भोर भयो जब जाग प्राणी हो
सुत्ने बेला बित्यो,
शान्ति अहिंसा बौद्धध्वजाले
हेर प्रभात खुल्यो ।

डा० भिक्षु धर्मरत्न

– रत्नसुन्दर शाक्य

भारतमा बुद्ध-धर्मका पुनरुद्धारक हुनुभएका अनागरिक धर्मपालका सद्धर्मिक कार्यहरूलाई सुचारुरूप बिनुभएका केही सिंहली भिक्षुहरूमा डा. भिक्षु धर्मरत्न पनि एक प्रमुख हुनुहुन्छ ।

वहाँको जन्म श्रीलंकाको दक्षिण भूभागस्थित उरुवेल (Uruwela) नामक ठाउँमा सन् १९१७ मा भएको थियो । वहाँका पिता भी. के अप्पुहामि (V. K. Appuhamy) र माता एम्. दिस्सानायक (M. Dissanayake) बरोबर मालिगतेना (Maligatena) स्थित बौद्धआश्रममा जाने गर्दथे । अतः बालक डब्ल्यू. के. जयसेकर (डा. भिक्षु धर्मरत्नको गृहस्थ नाम) पनि त्यस आश्रमका सुप्रसिद्ध एवं ख्यातिप्राप्त भिक्षु मनिकदिवेल देवानन्द महास्थविर (Ven. Manikdiwela Devananda Mahathera) को स्पष्ट धर्मव्याख्यान सुनी प्रभावित हुँदै जानुभएको थियो ।

एक दिन एम्. देवनन्द महास्थविरले बालक जयसेकरको प्रतिभाबाट परिचित भइसकेपछि त्यसताका (सन् १९२५) स्थापित फोस्टर श्रामणेर विद्यालय (Foster Buddhist Seminary) मा उसलाई पनि भर्ना गर्ने मनसाय राखी माता-पितासित अनुमति माग्नुभएको थियो ।

जयसेकरका माता-पिताले पनि खुसीसाथ अनुमति दिइसकेपछि भर्खर बुत्पितिया सरकारी स्कूल (Butpitiya Government School) बाट प्राथमिक शिक्षा उत्तीर्ण गरिसकेका डब्ल्यू. के. जयसेकरलाई एम. देवानन्द महास्थविरले फोस्टर श्रामणेर विद्यालयमा प्रवेश दिलाउनुभयो । यसरी डब्ल्यू. के. जयसेकर सन् १९२८ मा देवानन्द महास्थविरको आचार्यत्वमा "श्रामणेर धम्मरत्तन (धर्मरत्न) भई "फोस्टर श्रामणेर विद्यालय" का एक शिक्षार्थी हुनुभएको थियो ।

स्मरणीय छ, फोस्टर श्रामणेर विद्यालय (Foster Buddhist Seminary)– अनगारिक धर्मपालले विशेषतः भारत एवं विश्वमा बुद्ध-धर्म प्रचार गराउन हेतु धर्मदूतहरू सन् १९३५ मा कैण्डी (Kandy) मा स्थापना गर्नुभएको थियो ।

यस "फोस्टर श्रामणेर विद्यालय"को पहिलो समूहमा १० जना श्रामणेरहरू थिए । तिनीहरूमा सबभन्दा जेष्ठ श्रामणेर संघरत्न (पछि भिक्षु संघरत्न सन् १९११-१९८५) थियो भने सबभन्दा कनिष्ठ श्रामणेर धर्मरत्न हुनुहुन्थ्यो । ती श्रामणेरहरूलाई कैण्डीमा राखी केही वर्ष शिक्षा दीक्षा दिइसकेपछि अनागारिक धर्मपालले वहाँहरूलाई भारतीय भाषाबाट प्रशिक्षण प्राप्त गराउन

सन् १९२९ मा बंगालको बोलपुर स्थित विश्वकवि रवीन्द्रनाथ टैगोर (सन् १८६१–१९४१) द्वारा संचालितको शान्ति–निकेतन" मा पढाउनुभएको थियो। त्यसबेला तो श्रामणेरहरूका साथ आचार्यको रूपमा डी. शासन श्रीमहास्थविर (सन् १८९९–१९६६) लाई पनि अनागारिक धर्मपालले भारत पठाउनुभएको थियो।

गुरुदेव रवीन्द्रनाथ टैगोरद्वारा स्थापित "शान्ति निकेतन" मा एक–डेढ वर्ष अध्ययन गराइसके–पछि तो श्रामणेरहरूलाई सारनाथ पुऱ्याउनुभएको थियो किनकि त्यसबेलासम्ममा सारनाथमा "मूलगन्धकुटी-विहार" को निर्माणकार्य पनि पूरा भइसकेको थियो र "अन्तर्राष्ट्रिय बौद्धसंस्थान" नामक एक शिक्षण संस्था पनि स्थापना भइसकेको थियो।

त्यसबेला तो श्रामणेरहरूलाई शिक्षा दिनेहरूमा शासनश्री महास्थविरको अतिरिक्त एच. धम्मालोक नायक महास्थविरका साथ जर्मनका बौद्धविद्वान् अनागारिक बी. गोविन्द (Anagarika B. Govinda) पनि थिए जसले पश्चिमी दर्शन–सम्बन्धी अध्ययन गराउँथे।

अपशोच ! २९ अप्रिल १९३३ का दिन भिक्षु देवमित्त धर्मपाल (पहिले अनागारिक धर्मपाल) को निधन-पश्चात् तो शिक्षणसंस्था लामो समयसम्म सुचारुरूपले संचालन हुन सकेन। तसर्थ तो श्रामणेरहरूमा उरुवेल धर्मरत्नले विशेषरूपमा आफ्नो अध्ययनलाई अगाडि बढाउने अभिप्रायले सारनाथ छोडी कलकत्ता जानुभयो।

कलकत्तामा वहाँले कलकत्ता विश्वविद्यालयका तर्फबाट संचालित मैट्रिक शिक्षा (परीक्षा) दिनुभई प्रथम श्रेणीमा उत्तीर्ण हुनुभयो। त्यसपछि क्रमशः वहाँले उत्तर–प्रदेशको बोर्डबाट इन्टरमेडियत पास गर्नुभयो र स्नातकको निमित्त पुनः कलकत्ताको रिप्पन कलेज (Rippen College) मा भर्ना हुनुभयो। वहाँले पाली र दर्शन विषय लिनुभएको थियो। वहाँ स्नातक तह (बी. ए.) पनि प्रथम श्रेणीमा उत्तीर्ण हुनुभएको थियो।

बी. ए. पश्चात् भिक्षु धर्मरत्नले सन् १९५० ५१ भित्रमा दर्शनविषयमा बनारस हिन्दू विश्वविद्यालयबाट एम. ए. पनि उत्तीर्ण गरिसक्नुभएको थियो।

भिक्षु धर्मरत्न एम. ए. उत्तीर्ण हुनासाथ विशेषतः "महाबोधि सभा" (स्थापना सन् १८९१) का आजीवन प्रधानमन्त्री ब्रह्मचारी देवप्रिय वलि सिन्हा (सन् १९०४–६८) को अनुरोधमा सारनाथ जानुभयो, त्यहाँ रही सद्धर्मिक कार्यहरू शुरुगर्नुभएको थियो जसमा प्रमुखतः वहाँले पालीसाहित्यमा अवस्थित बौद्धसाहित्य लाई हिन्दीमा अनुवाद गर्न लग्नुभएको थियो। वहाँले अंग्रेजी र हिन्दीमा कयौं मौलिक ग्रन्थहरू पनि लेख्नु जानुभयो।

सन् १९५१ को नवम्बर महीनामा बुद्धका अग्रश्रावक सारिपुत्त र मौद्गल्यायन महास्थविरको अस्थि–धातु यूरोपबाट भारत ल्याइसकेपछि विभिन्न देश–देशावर एवं प्रदेशहरूको आगमन अन्तर्गत छ नवम्बर १९५१ (२० कार्तिक २००८) का दिन नेपाल (काठमाडौं) मा पनि ल्याइएको थियो। त्यसबेला भिक्षु धर्मरत्न पनि धातुका साथ आउनुभएका "महाबोधि सभा" का प्रतिनिधिमण्डलमा समाविष्ट थिए। २० कार्तिकदेखि ७ मंसिर २००८ (पूरा दुई हप्ता) सम्म नेपालमा रहेको त्यस धातु प्रदर्शन जहाँ–जहाँ भएको थियो, त्यहाँ–त्यहाँ भिक्षु धर्मरत्न पनि पुग्नुभएको थियो।

त्यस धातु आगमनको बेला अन्य दुइवटा ऐतिहासिक कार्य पनि नेपालमा सम्पन्न भएको थियो, तो हुन्–

१) १० नवम्बर १९५१ (२४ कार्तिक २००८) का दिन श्री ५ त्रिभुवन लगायत राजपरिवारका सम्पूर्ण

सदस्यहरू सम्मिलित भई भिक्षु महासंघलाई भोजन एवं अन्य दान-प्रदान गरिएको थियो। श्रीलंकाका सुप्रसिद्ध वजिरारामवासी भिक्षु नारद महास्थविर (सन् १८९८–१९८६) को तर्फबाट दानानुमोदन गरिएको त्यस दिनको पुण्यकार्यको शुरूमा राजा एवं रानी लगायत सम्पूर्ण राज-परिवारका सदस्यहरूले पञ्चशील ग्रहण गरिबक्सेको थियो। बर्मा, भारत, श्रीलंका, कम्बोडिया, इङ्गलैण्ड र नेपालका भिक्षुहरू सम्मिलित त्यस दिनको शुभकार्यमा भिक्षु नारद महास्थविरले श्री ५ त्रिभुवनलाई सम्राट् अशोकको बारेमा केही उपदेश दिनुभएको थियो।

२) '१४ नवम्बर १९५१ (२८ कार्तिक २००८) का दिन अनागारिका धर्मचारी (वि. सं. १९५५–२०३४) द्वारा निर्मित स्वयम्भू, किन्डोलस्थित "महापरिनिर्वाण मूर्ति" अनागारिकाराम वा उपासिकारामको समुद्घाटन तत्कालीन श्री ५ युवाराजधिराज महेन्द्र बीर विक्रम शाहदेवको तर्फबाट सुसम्पन्न भएको थियो।

यी दुई शुभकार्यका अतिरिक्त अन्य विभिन्न क्रियाकलापहरूमा पनि सहभागी भई भिक्षु धर्मरत्न अस्थिधातुका साथ महाबोधि सभाका अन्य प्रतिनिधिसित सकुशल भारत फर्कनुभएको थियो।

यसको केही वर्षपछि सन् १९५६ मा २५०० औं बुद्ध-जयन्तीको अवसरमा नवनालन्दा महाविहार (नालन्दा पाली प्रतिष्ठान) को संयोजकत्वमा विहार प्रदेशका केन्द्रीय सरकारसित सहयोग लिई सारापाली त्रिपटक साहित्य देवनागरीलिपिमा सम्पादन गरी प्रकाशित गर्ने योजना बनाइएको थियो जुन योजनालाई साकार पार्न प्रधान सम्पादकको भूमिका निभाउनुभएका भिक्षु जगदीश काश्यप (सन् १९०८–७६) ले भिक्षु धर्मरत्नलाई पनि सहयोगको निमित्त आग्रह गर्नुभएको थियो जसअनुसार भिक्षु धर्मरत्न नालन्दा जानुभई भिक्षु जगदीश काश्यपलाई पर्याप्त रूपमा मदत गर्नुभएको थियो।

त्यसबेलासम्ममा भिक्षु धर्मरत्नले पीएच. डी. (Ph. D.) उपाधिका निमित्त शोधग्रन्थ पनि तयार गरिसक्नुभएको थियो। वहाँको शोधग्रन्थको विषय थियो– पालीनिकाय र आचार्य नागार्जुनको माध्यमिक निकायमा अनित्यताको तुलनात्मक अध्ययन। वहाँको शोधविषयका परीक्षकहरू हुनुहुन्थ्यो– क्यानाडाका प्रोफेसर ए. के. वार्डर (A. K. Warder) र श्रीलंकाका प्रोफेसर के. एन. जयतिलक (K. N. Jayatilake)।

यसरी वहाँहरू दुइजनाको परीक्षण (सूत्रधार) पश्चात् भिक्षु उरुवेल धर्मरत्नलाई कलकत्ता विश्वविद्यालयले "विद्यावारिधि" (पी. एच्. डी) को उपाधि प्रदान गरेको थियो।

३ अगस्त १९६८ का दिन महाबोधि सभाका आजीवन प्रधानमन्त्री ब्रह्मचारी देवप्रिय बालेसिन्धको निधनपश्चात् पुनः एकपटक डा. भिक्षु धर्मरत्नको ध्यान सद्धर्मको प्रचार-प्रसारमा तीव्रता ल्याउनुभयो। वहाँले महाबोधि सभाको अंग्रेजी मासिक पत्र "The maha Bodhi" को सम्पादन कार्यभार आफ्नो काँधमा लिनुभयो र भारतीय महाबोधि सभाको संयुक्त सचिव (मन्त्री) नियुक्त हुनुभयो।

डा. भिक्षु उरुवेल धर्मरत्नले "The maha Bodhi" अंग्रेजी मासिक पत्रिकाको मात्र सम्पादन गर्नुभएको थिएन कि सन् १९३५ (बु. सं. २४७९) देखि महाबोधि सभा, सारनाथबाट प्रकाशित हिन्दी मासिक पत्र "धर्मदूत" को पनि धेरै समयसम्म सम्पादकको कार्यभार वहन गर्नुभएको थियो।

वहाँको दक्षताबाट सुपरिचित भई नवनालन्दा महाविहारका प्रबन्धक (Directer) द्वारा वहाँलाई पाली एवं बौद्धदर्शनसम्बन्धी व्याख्यान दिलाउन निम्त्यायो र डा. भिक्षु धर्मरत्न विशेषतः सन् १९७१/७२ देखि नवनालन्दा महाविहारमा रही उपर्युक्त विषयमा विद्यार्थीहरूलाई व्याख्यान (Lecture) दिँदै आउनुभएको थियो। पछि आएर त्यस विषयमै वहाँ प्रोफेसर नियुक्त हुनुभएको थियो। वहाँलाई पुनः त्यस विषयमा दिल्ली, लखनऊ, बनारस, शान्तिनिकेतन अझ कोलम्बो (श्रीलंका) सम्मको विश्वविद्यालयका परीक्षक नियुक्त गरिएको थियो। पछि वहाँलाई नवनालन्दा महाविहारले "डी लिट्" को उपाधि पनि प्रदान गरेको थियो। (क्रमशः)

दिग्भ्रम

– विश्व शाक्य, पोखरा

"हजुरबा ! हजुरबा ! हजुरले के गर्न लाग्नु-भएको ?"

मेरो अध्ययनकोठामा पसेर एकाएका मेरी नातिनीले सोधिन् । मैले मेरी नातिनीलाई मातिनी नभ-नेर स्नेहपूर्वक 'छोरी' भन्ने गरेको छु । मैले प्रेमपूर्वक उनलाई जवाफ दिँदै भनें– "छोरी ! तिमीले देखिनौ, मैले पढिरहेको छु, लेखिरहेको छु"

"होम् वर्क गर्नु भएको ?"

"हो श्याबास ! छोरी तिमीले ठीक भन्यौ ।"

"अं हो ! "

"किन होइन त ?" मैले उनीसँग सोधें ।

तिनले शंका मान्दै भनिन् "हजुर पनि स्कूल जानुहुन्छ ?"

"किन जान्न त, जान्छु नि " मैले सहजरूपमा उत्तर दिएँ ।

तिनले शंकामाथि फेरि शंका थपिन्- "अनि खै त झोला, टिफिनबक्स, ड्रेश, जुत्ता....."

अब मलाई कुरा बनाउन मुस्किल भयो । कुरा ढाँट्नु उचित लागेन । त्यसैले मैले यथार्थमा त्याउने कोसिस गर्दै भनें– हेर छोरी ! तिम्रो स्कूल र मेरो स्कूलमा धेरै फरक छ । तिम्रो स्कूलको लागि किताब बोक्ने झोला, ड्रेश, टिफिनबक्स, जुत्ता, मोजा र टाई आदि चाहिन्छ र तिम्रो स्कूलमा भिस र सरहरू थुप्रै हुन्छन् तर मेरो स्कूलमा तिमीले देखिरहिछयौ कोहीपनि सर भिसहरू हुनुहुन्न । हेर खालि म छु, र यी सबै किताबहरू छन्, बस यही नै मेरो स्कूल हो । यिनै किताबहरू मेरा सरहरू हुन्, भिसहरू हुन् । अब कुरा बुझ्यौ ?"

बुझे झैं गरी शिर हल्लाउँदै उनले फेरि जिज्ञासा थपिन्- "हजुरबाले के पढ्नुहुन्छ त ? "

"म धेरै कुरा पढ्छु छोरी ! ज्ञान-विज्ञानको कुरा पढ्छु, धर्म-राजनीतिको कुरा पढछु, यौ देखिनौ ? लेख्छु पनि ।"

"ए, त्यो त हामीले पनि पढ्नुपर्छ हजुरबा ! हजुरबाले पढ्ने र हामीले पढ्ने एउटै हो ? "

"के ?" मैले आश्चर्य मान्दै सोधें ।

तिनले साधारण जवाफ दिइन्- "विज्ञान भनेको साइन्स (Science) होइन ? त्यै त हो नि ! अनि नि हजुरबा, हामीलाई 'धर्म' भनेको पनि थाहा छ, त्यो पनि पढ्नुपर्छ ।"

मलाई आश्चर्य लाग्यो । मैले अनायास नै सोध्न पुगेछु- "के रे ? तिमीहरूले 'धर्म' भनेको पनि पढ्नुपर्छ रे । के थाहा छ त छोरीलाई धर्म भनेको, ल त भन त छोरी ! "मैले जिज्ञासा राख्दै सोधें ।

तिनले नहिचकिचाइकनै भनिन्- "लौ हजुरबालाई त्यत्ति पनि थाहा रहेनछ। अनि हजुरबाले के पढ्नु भएको त ? हाम्रो सरले भन्नुभएको, संसारमा धेरै किसिमका धर्म हुन्छन् रे। मुख्य मुख्य अहिले चलेको धर्ममा हिन्दूधर्म, मुस्लिमधर्म, बुद्धधर्म र इसाई धर्म अनि यस्तै के हो कुन्नि धर्म हो रे।" हजुरबा ! ..... ए हजुरबा ! "

बालमानसमै धर्मप्रति भएको गलत जानकारीले म हतप्रभ भएँ। यो दोष कसलाई दिने मैले किट्नै सकिन। नातिनीलाई दिने कि, शिक्षकलाई दिने कि, समाजलाई दिने। सदियौंदेखि धर्मलाई यसरी नै विभाजनको रेखामा विभाजित गरी आफ्नो दूनो सोझ्याउँदै आइरहेका ठूला भनाउँदाहरूलाई दिने केही निर्क्योल नै गर्न सकिन। म एकाएक सोचमग्न हुन पुगेको थिएँ, नातिनीको "ए हजुरबा, हजुरबा" सँगको घचघच्याइले ब्युँझें। नातिनीको अनुहार नियाले, बिचरी कति निर्मल, निष्कलंकित र अबोध छिन्। यस्तो निष्कलंक, निर्मल र अबोध मस्तिष्कमा सदिऔंदेखि धर्मको नाममा विषरूपी साम्प्रदायिकताको बीजारोपण हुँदै आइरहेको छ। मन सारै खिन्न भयो। नातिनीले जिज्ञासापूर्वक पुनः झकझक्याउँदै सोधिन्- हजुरबा ! हाम्रो कुन धर्म हो ?"

म अन्यौलमा परें के भनेर जवाफ दिने ? ना-जवाफ भएर बस्ने स्थिति पनि थिएन। म तिनको जवाफ दिन बाध्य थिएँ र जवाफ दिँदै भनें- "हेर छोरी ! धर्मको कुरा बुझ्न त्यत्ति सजिलो छैन तर छोरी तिमी बुद्धिमति छयौ हगि ? त्यसैले हजुरबाले भनेको कुरा राम्ररी सुनेर बुझिराख है ? हेर, तिम्रा सरहरूले संसारमा धेरै किसिमका धर्महरू हुन्छन् भनेर जुन कुरा भन्नुभयो नि त्यो गलत हो।"

"अँ, किन गलत नि ?" तिनले बीचैमा कुरा काट्दै भनिन्- "सरहरूले भन्नुभएको कुरा पनि गलत हुन्छ र ?"

"हैन त्यसो होइन छोरी। तिम्रो हजुरबाले त्यसो भन्न खोजेको होइन। त्यो गल्ती तिम्रा सरहरूले पनि गरेको होइन। तिम्रा सरहरूलाई पनि सानामा त्यही कुरा सुनाए, सिकाए, पढाए र त्यही कुरा फेरि आफूले पनि सुनाए, सिकाए, पढाए। दोष उनीहरूको होइन। दोष तिम्रो, मेरो अनि हाम्रो हो बुझ्यौ ?"

'किन नि' तिनले उत्सुकतापूर्वक सोधिन्।

"किनभने 'धर्म' भनेको वास्तविक अर्थ के हो भन्ने कुरातिर हामीले कहिल्यै पनि ध्यान नै पुऱ्याएनौं। धर्मको नाममा हामी खालि तँ हिन्दू, तँ मुसलमान, तँ बौद्ध, तँ इसाई भनेर एक आपसमा झगडामात्र गर्दै रह्यौं। त्यही भएर यो दोष तिम्रो अनि हाम्रो हो भनेको।"

"अनि हाम्रो धर्म के हो त ? हामी हिन्दू हौं कि, इसाई हौं कि, बौद्ध हौं कि के हौं ? हामी हिन्दू होइनौं र हजुरबा ? "

छोरी, मैले भरसक्के सम्झाउने कोसिसमा भनें- राम्ररी सुन, हामी हिन्दू पनि होइनौं, बौद्ध पनि होईनौं इसाई पनि होइनौं, मुसलिम पनि होइनौं। तिम्रा सरहरूले जुन जुन धर्मका नाम लिए तो कुनैपनि होइनन्। हामी मात्र मान्छे हौं र पूर्ण मान्छे भएर बाँच्नु तथा अरूलाई पनि सुखपूर्वक बाँच्न दिनु यही नै हाम्रो धर्म हो, बुझ्यौ।

"अहँ बुझिन" तिनले ट्वाल्ल मुख हेर्दै जवाफ दिइन्।

मैले फेरि बुझाउने कोसिस गर्दै भनें,

"तिमी मुसलमानहरू पाठ गर्न मस्जिदमा गएको छयौ ?"

"के हो मस्जिद भनेको हजुरबा ?"

"तिमी इसाईहरूले प्रार्थना गर्ने चर्चमा आएकी छयौ ?"

"के हो त्यो चर्च भनेको हजुरबा ?"

"तिमी बौद्धहरूले पूजा गर्ने विहारमा कहिल्यै गएकी छयौ ?"

"अहँ गएको छैन ।" तिनले झिँजो मान्दै सोधिन्– "भन्नुस् न हजुरबा, के हो त्यो मस्जिद चर्च र विहार भनेको ?"

"तिमी कहाँ गएकी छयौ त पूजा गर्न ? मैले खार्ने प्रयत्न गर्दै सोधें ।

"म त मम्मी डाडीसँग विन्ध्यवासिनीमात्र गएकी छु । काठमाडौं जाँदा एकपटक पशुपति गएकी छु, बस् । "अनि मुसलमान, इसाई र बौद्धहरूले पूजा गर्ने ठाउँमा किन गएकी त ?"

"त्यो मस्जिद, चर्च र विहार भनेको मुसलमान इसाई, बौद्धहरूले पूजा गर्ने ठाउँको नाम हो ?" तिनले सोधिन ।

"हो त" मैले सहजभावमा उत्तर दिएँ ।

"हजुरबाले अघि नै किन नभन्नुभा' त ? तिनले बालसुलभताका साथ भनिन्– "त्यहाँ त हामी जान हुन्न नि । हाम्रो पशुपतिमा पनि तिनीहरूलाई आउन दिइन्न नि ।"

"हिन्दूहरूको मन्दिरमा मुसलमान र इसाई आदि आउन नहुने, मुसलमानहरूको मन्दिरमा हिन्दू, बौद्ध इसाई आदि जान नहुने भन्ने कुरा तिमीलाई थाहा छ ?

"कुन्नि त, मलाई के थाहा ! जान हुन्न भन्छ ।"

"त्यसो होइन छोरी, हेर त्यसो होइन ।" मैले अब सत्यप्रष्ट्याउने प्रयास गरें । "धर्मको कुनै रंग हुँदैन कुनै जात हुँदैन, कुनै थर हुँदैन । कोही आपना हुँदैनन् कोही पराया । धर्ममा कोही उच्च कोही नीच हुँदैन । त्यसो भनेको धर्मलाई नबुझेको हो । छोरी तिमीलाई अस्ति भरखरको एउटा कुरा थाहा छ हगि ?"

'के कुरा हजुरबा' उत्सुकतापूर्वक सोधिन् ।

"अस्ति भरखरै तलको मुसलमानको बच्चालाई मोटरले हानेको बेला ।"

त्यो बच्चालाई तुरुन्त अस्पताल लग्यो । बिचराको गाउबाट धेरै रगत बगिरहेको थियो । उसलाई बचाउनको लागि रगतको सारै जरूरत थियो । उसलाई मिल्ने रगत त्यहाँ उसका आफन्तहरू कसैको मा पनि पाइएन । संयोगले उसैको एकजना साथीको बाबा पनि गएको रहेछ अस्पतालमा, त्यसको रगत मिल्ने रहेछ, त्यसैले रगत दिएर बाँचेछ । बिचरा त्यो मुसलमान केटा नत्र..... ।

मैले सहजभावमा भनें– त्यो रगत दिने मान्छे 'हिन्दू' थियो । रगत पाउने केटा मुसलमान थियो । छोरी, अब तिमी भन, तिमी आफैले भनेकी होइनौ मुसलमानको मस्जिदमा हिन्दू जान, आउन हुँदैन, हिन्दूको मन्दिरमा मुसलमान जान आउन हुँदैन, त एकजना मुसलमान केटाको शरीरमा हिन्दूको रगत कसरी गयो ? र हिन्दूको रगतले ऊ कसरी बाँच्यो ? त्यस्तै एकजना मुसलमानका रगतले हिन्दू, जैन बौद्ध, किस्चियन जो पनि बाँच्न सक्छ । छोरी, प्रकृतिको नियममा कोही हिन्दू, हुँदैनन्, कोही मुसलमान हुँदैनन्, कोही जैन हुँदैनन् कोही, बौद्ध हुँदैनन् । उनीहरू मानिस मात्र हुन् । तिनै मानिसहरूप्रति दया, मैत्री र करुणाभाव दिनु नै धर्म हो । घृणा र द्वेषले विभाजन हुने हो बुझ्यौ ?

बिचरी ! नातिनी खुट्टाको बूढी औंलाले एकोहोरिएर भूई कोट्याउँदै विचारमा मग्न भइन् ।

(वर्ष २१ अंक ६ बाट क्रमशः)

थेरवाद

– पुरुञ शाक्यवंश

दर्शनहरूलाई बौद्धदर्शनहरूमा मुख्य चार दार्शनिक नय (Four (Philosophical School of Buddhism) लाई मुख्य मान्यता प्रधान गरेको पाइन्छ ।

यी नयहरू, हरेकको निर्वाणसम्बन्धको परिभाषालाई विचार गर्दा नागार्जुनको शून्यवादको उदयपाश्चात् परिभाषित गरेको परिभाषा हो कि भन्ने भावना हुन्छ । किनकि प्रत्येकवादको एउटै आशय शून्यतामा झल्किन्छ । यस शून्यवादले भौतिकपदार्थ र चित्त दुवैलाई शून्यको अर्थमा परिभाषित गरेको छ । भौतिकपदार्थ सम्बन्धमा आधुनिक विज्ञानले ठूलो प्रगति परिसकेको छ । अझ पनि सूक्ष्म र सूक्ष्मतमरूपमा अनुसन्धान हुँदैछ । यस विज्ञानले पदार्थको सूक्ष्मता सम्बन्धमा के भन्छ ? यस विषय यहाँ केही उल्लेख गर्नु अप्रासंगिक हुने भएता पनि मूल्यवान रूपमा सूक्ष्म बढी महत्व मिल्नेछ ।

वैज्ञानिकहरू पदार्थ नासवान् छ तर स्वरूपमा भएको तत्त्व एक रूपबाट अर्को रूपमा परिवर्तन हुन्छ, स्वयम् तत्त्व कहिले पनि नाश नहुनेमा विश्वास गर्छ । बुद्ध एक प्राणी अनगिन्तीरूपमा एक जन्मबाट अर्को जन्म लिइने रहने र एकमात्र निर्वाणले जन्म मरणको घटनालाई समाप्त गर्ने उपदेश गर्नु हुन्छ । बुद्ध सूक्ष्मपदार्थलाई कलाप भन्नुहुन्छ भने विज्ञानलाई अणु भन्छ । अणुको खोजिनीतिको प्रारम्भ वैज्ञानिकहरूले हाम्रो नांगो आँखाले देख्न सक्ने धुलाको सबभन्दा सानो कणभन्दा अणु एक लाख गुना सानो भएको बताउँछ । पछि खोजीको विकास हुँदैगयो, अणुको क्षेत्रफल पनि सूक्ष्महुँदै गयो । यस सूक्ष्म अणुलाई दुई भागमा विभाजित गऱ्यो । त्यो हो (NUCLUES) निक्लस र ELECTRONS इलेक्ट्रोन्स् हुन् । NUCLUES एउटा सानो गह्रौं भाग हो जसलाई ठूलो खालिभाग अथवा आकाशले घेरिएको छ । यस खाली ठाउँमा (ELECTRON) इलेक्ट्रोनहरूले (NUCLEUS) निक्लुसलाई सूर्यलाई ग्रह हरूले परिक्रमा गर्ने जस्तै परिक्रमा गरेको हुन्छ । यो ग्रह (NUCLEUS) निक्लुसमा पनि (PROTRON) प्रोट्रोन NEUTRON) न्यूट्रोन भएको पत्तालाग्यो । पछि ह्वेरा (Neutrino) न्युत्रिनो, (Positron) पोजिट्रोन (Antiprotron) आन्टीप्रट्रोन, (Anti Neutron) आन्टि न्यूट्रोन, (Antiutrino) आन्टी न्यूट्रिनो गरी जम्मा, भगवान् बुद्धद्वारा अष्टकलाप अणुभित्र भएको वर्णन गरेजस्तै आठ पदार्थको तत्त्व प्राप्त रहेका छन् । हाल यस Protron र Neutron बाट (Quarks) क्वार्क्सको पत्तालगाएको छ । यस Quarks

मा (Up & Down) माथिको तल्ला भागहरू पनि पत्तालगाएको छ। यस माथिको र तलको Qnarks को संयुक्त प्रयासबाट प्रतिदिन Protron र Neutrons हरू पैदा गर्छन्। जब रमाइलो अपरिचित Quarks ले प्रशस्त लुप्त कणहरू उत्पादन गर्छ, यी कणहरू तीव्रगति र बढी शक्तिको (Cosmic-ray) कस्मिक रेबाट उत्पन्नभएका हुन्। Up and down quarks combine to create every day protrons and neutron, while charm and strange quarks make up more esoteric particles, the kind produce by accelerators and high energy cosmic rays) (Jan–11, 1993 Time पत्रिकाबाट प्रकाशितभएको।)

नागार्जुनको शून्यवादले आधुनिक वैज्ञानिकहरूले अनुसन्धान गरी पत्तालगाएको अणुको क्षेत्रफल जस्तै सूक्ष्म छ? यो विचारनीय छ। अर्को यही सूक्ष्मताको आधारमा निर्वाणको कल्पना गरेको छ। निर्वाण के पदार्थको सूक्ष्मतामा मात्र सम्बध छ यो पनि विचारणीय छ। यही प्रश्न बुद्धको कलाप र निर्वाणसम्बन्धमा विचार गरौं।

धेरै मानिसहरूले सूक्ष्म विषय–वस्तुसँग सम्बन्ध भएका धेरै प्रश्नहरू बुद्धसमक्ष सोधिसकेको छ। कुनै प्रश्नको जवाफ नदिई बुद्ध मौन हुनुहुन्छ। बुद्धको यस मौनसम्बन्धमा धेरैको मनमा कौतूहल उत्पन्न भएको छ कि बुद्ध प्रश्नको किन जवाफ दिनुहुन्न। बुद्धको मौन सम्बन्धमा "अव्याकृत" भनी धर्मग्रन्थहरूमा उल्लेख गरेको पाइन्छ। अव्याकृतको अर्थ टुंगोनलवागौं, अन्त नहुने विषय, जस्तो हाँस जेठो कि फुल जेठो। साँचै भनूं भने बुद्धको मौनको कारण केवल टुंगो लाग्न नसक्ने विषय सँग सम्बन्ध भएको कारणले मात्र होइन। यो सत्य हो अतिसूक्ष्ममायि उल्लेख भएको Nuclues जस्तो अति सूक्ष्म पदार्थ उपकरणविना नांगो आँखाले देख्ने त के कल्पना गर्न सम्म पनि सक्ने अवस्था छैन। यस्तो सूक्ष्म विषय जनसाधारणले बुझ्न सक्ने विषय नभएको ले बुद्ध मौन हुनु भएको आजको आधुनिक विज्ञानको सूक्ष्म आविस्कारले अंकित गरेको छ। यसकारण आजको आधुनिक विज्ञानले पत्तालगाएका सूक्ष्म पदार्थहरू,र वैज्ञानिक उपकरणहरूलाई विचार गर्दा अवश्य पनि बुद्धको अनित्य अनात्म, दुःख सत्य र निर्वाण ज्ञान बुझ्न, बौद्ध भिक्षुहरू, बौद्ध आचार्यहरू र बौद्ध विद्वान्ले धेरै अनुसन्धान गरी लेखेका दर्शनहरूले भन्दा बढी मद्दत प्रदान गरेको देखिन्छ। यस अर्थले कुनै उपादान नभई, निरपेक्ष भएर भने हो भन्ने बौद्धग्रन्थहरूले भन्दा विज्ञानले बुद्धधर्म प्रष्ट गर्न बढी मद्दत दिएको छ। यसकारण बौद्धदर्शनभन्दा विज्ञान बुद्धधर्मको नजदिक भएको मा इन्कार गर्ने स्थान देखिँदैन किनकि बुद्धधर्म अन्धविश्वास र देवभक्त विरुद्धमा प्रतिपादन गरेको धर्म हो। यी माथि उल्लेख भएका चार बौद्धदर्शनहरूको मयले अन्धविश्वासलाई हटाउन समर्थ भएन भन्न टेवा दिएको छ। यतिमात्र होइन अद्वैतवादको रूपमा भौतिकवादी ब्राह्मणवादलाई शिक्षादिई बौद्धविरोधी भावना जगाउन मद्दत समेत लिन गएको इतिहासले प्रमाणित गरेको छ।

घोर तपस्यबाट प्राप्त गर्नु भएको सम्बोधिज्ञानप्रति स्वयम् बुद्ध हतोत्साहित भएको कारण ब्रह्माले बाहापाई ब्रह्माको अनुरोधमा मात्र धर्म उपदेश गर्नु भएको बौद्ध ग्रन्थहरूमा उल्लेख भएको पाइन्छ। सम्बोधिज्ञान अथवा निर्वाणमार्ग अतिसूक्ष्म र जनभावना विपरीत पनि भएको तथ्य बुद्ध हतोत्साहित भएको ब्रह्माको अनुरोधमा मात्र बुद्धले उपदेश गर्नु भएको भन्नेबाट प्रमाणित गरेको छ। बुद्धद्वारा प्राप्त गर्नुभएको सम्बोधिको दर्शन सर्वोत्तम छ। यसबाट के अनुमान गर्न सकिन्छ भने यो सूक्ष्मदर्शन, सूक्ष्म

यन्त्र अथवा उपकरणविना केवल उपदेश र देशनाको आधारमा मात्र बुझ्न नसक्ने भएको ले बुद्ध हतोत्सहित हुनुभएको हो। यस तथ्यलाई विचार गरी बुद्धको दर्शनको विकल्पमा शील समाधिको विकास गरी स्वयम् अनुभूति गराउन विकल्पको निर्माण गरेको देखिन्छ। यस स्वयम् अनुभूति गराउने विकल्पका नाम प्रज्ञा हो। यसकारण प्रज्ञा ज्ञान होइन। बुद्धको यस प्रज्ञाद्वारा साधारणभन्दा साधारण मानिसले पनि यस प्रज्ञा अथवा शील, समाधिलाई उपभोग गरी अर्हत्त्व प्राप्त गरेका एक दुई व्यक्तिमात्र होइन धेरै भएको इतिहासले प्रमाणित गरेको छ। यसबाट प्रष्ट हुन्छ कि बुद्ध जस्तो महामानवले दिएको ज्ञान, जातिभेद वर्गभेद, रङ्गभेद र स्थानभेदमात्र नभई, ज्ञानभदबाट पनि वञ्चित भई मानवमात्रको दुःख निवारणको निम्ति राजमार्ग बनेको छ।

शुद्ध बुद्धधर्म थेरवाद हो। थेरवाद स्वयम् बुद्धद्वारा निर्माण गरेको धर्म हो। यस अर्थले बुद्धको शुद्ध धर्म दुःखबाट मुक्त हुन सक्ने, जन्मजराबाट पारगरी निर्वाण लाभ धेरै व्यक्तिले गरेको थेरवाद धर्म नै हो। यसकारण अर्हत्हरू बुद्धद्वारा समय परिस्थितिको आवश्यकता अनुसार विनयमा सानातिना परिवर्तन गर्ने अनुमति प्रदान गरे पनि विनय परिवर्तन गर्नलि बुद्धनिर्मित शुद्ध धर्ममा विकृति आउन सक्न सम्भावितताताई ध्यान राखी अर्हत् भिक्षुहरूले प्रथम संगायनामा विनय परिवर्तन नगर्ने निर्णय पारित गऱ्यो भन्ने दोश्रो संगायनामा विनय परिवर्तन नभएमा संघ बहिस्कार गरी अर्को संघ निर्माण गर्ने निर्णय गरेको भिक्षुहरूले सुनाउँदा पनि विनय परिवर्तन नगर्ने निर्णय गऱ्यो। तेश्रो संगायना हुनुभन्दा केही दिनअघि विनयमा आँच आउन नदिने उद्देश्यले थेरवादी अर्हत् भिक्षुहरूले आफ्नो ज्यान समेत अर्पण गरेको यथार्थतामाथि उल्लेख भइसकेको छ। विनयको महत्वलाई ध्यानमा राखी थेरवाद अर्हत् भिक्षुहरूले दुःखबाट मुक्त गरी जन्ममरणबाट पार पाउन एकमात्र उपाय साबित भएको निर्वाणपद कायम गर्दै आयो। यो थेरवादधर्मको आफ्नै विशेषता हो। संसार अनित्य छ। खोटो सिक्काले असली सिक्कालाई चलन चल्तिबाट धपाउँछ भन्ने सिद्धान्तबाट भिक्षुहरूले पनि छूट पाउन सकेनन्। थेरवादधर्म ग्रहण गरी साक्षात् निर्वाणमार्गमा लाग्नेका, निर्वाणको ढोकासम्म पुग्नेका भिक्षुहरूले केही सुविधा सहुलियतको तृष्णाले प्रेरित भएर थेरवाद छोडेर अर्को संघमा प्रवेश गऱ्यो। विनयप्रति थेरवादीहरूको कट्टरताले थेरवादमा प्रवेश गर्ने भिक्षुहरूको कमी हुँदै गयो। जनआस्था गयो। निर्वाणपद दुर्लभ हुँदै गयो। यसबाट प्रष्ट हुन्छ कि शील अथवा विनय नै धर्मको आधारभूत आवश्यकता हो यसैकारण स्वयम् बुद्धबाट भनुभएको छ जसले विनय पालन गर्छ उसले भलाई पाउनेछ।

★

को कस्ता हुन् ?

—लक्ष्मी श्रेष्ठ

दुःखी यहाँ को ? जो सुख खोज्छन्
सुखी यहाँ को ? जो दुःख देख्छन्।
ज्ञानी त्यही हो जो धर्म बुझ्छन्
अज्ञानी त्यही हो जो लोभ बोक्छन्।
दुःशील त्यो हो जो क्रोधी हुन्छ
सुशील त्यो हो जो लोभ त्याग्छ।
सुवास सुंघ्नु दुर्गन्ध बोक्नु
दुर्गन्ध भन्नु मन मोह ठान्नु।
हिंसक त्यही हो जो अन्याय गर्छ
अहिंसक त्यही हो जो स्नेह गर्छ।

धर्मचिन्तन

– भिक्षु अश्वघोष

धर्म भन्ने कुरा धेरैलाई मनपर्छ किनकि धर्मले कसैलाई विगार्दैन र त्यसले बहुजन हित र सुखको काम गर्छ । यहाँ धर्मको अर्थ कुनैपनि साम्प्रदायिक धर्म भनको होइन । कुनै कुनै परम्परागत साम्प्रदायिक धर्मले धर्म भनी गरिरहेको काम बहुजन हितको नभै स्वार्थपूर्ति गर्ने र हिंसामूलक भैरहेको छ । त्यसैले गर्दा कसै कसैले धर्मको नाउँ लिनासाथ हेलाको दृष्टिले हेर्ने गर्छ ।

धर्म दुई थरीका छन्– भक्तिमार्ग र ज्ञानमार्ग । ज्ञान नभएको भक्तिमार्ग काम लाग्दैन । ज्ञान नभएको भक्तिमार्गले मानिसलाई अन्धविश्वासतिर लैजान्छ । ज्ञानमार्गले मानिसलाई उच्चस्तरको व्यक्ति बनाइदिन्छ । मानिसको प्रतिष्ठा बढाइदिन्छ । ज्ञानयुक्त धर्मले मानिसलाई कर्तव्यपरायण बनाइदिन्छ । गौतम बुद्धको शिक्षा र विचार अनुसार आफूले गर्नुपर्ने कर्तव्य पालन गर्नु नै धर्म हो । आमा बाबुले छोराछोरीप्रति दया माया राखी उनीहरूलाई हुर्काउनु र आत्मनिर्भर बनाउनु उनीहरूको कर्तव्य हो । त्यस्तै छोराछोरीले आमा बाबुको सेवा गर्नु कर्तव्य हो । पतिले पत्नीप्रति विश्वासपात्र बनी व्यवहार गर्नु र स्वास्नीनाई जीवनको परम साथी ठानी व्यवहार गर्नु, त्यस्तै स्वास्नीले पनि आफ्नो लोग्नेप्रति विश्वासपात्र बनी कर्तव्य गर्नु, इमान्दारी साथ घरको कामकाज गर्नु । गुरुले शिष्यप्रति, शिष्यले गुरुप्रति मैत्री करुणाले कर्तव्य पूरा गर्नु । त्यस्तै साथीले साथीप्रति पनि कर्तव्य निभाउने गर्नुपर्छ । तब जीवन सुखमय हुन्छ । आज अशान्तिको वातावरण भैरहेको कारण अधिकांश मानिसहरू च्युत भएको ले हो । मानिसमा धर्मचिन्तनको अभाव छ । धर्मको अध्ययन गरी धर्मात्मा बन्नु आवश्यक छ मतलब आचरणमा सुधार ल्याउनु परेको छ । हाहामा लागेर देखावटी हुनु भएन । अहंकारलाई त्याग्नुपरेको छ । ★

(भजन)

विद्यापढ्ने गर्नुपर्‍यो

– लक्ष्मीनानी

स्वदेशवासी दिदी–बहिनी हो । विद्यापढ्ने गर्नुपर्‍यो ।
शिक्षित धर्म बिलाउँदै गएको, यस्तो कुरा सोच्नुपर्‍यो
शिक्षा हासिल गर्नेतर्फ नहुँदा, धर्म छुटेर गयो ।

खाना–पिना राम्रो पाउनु पहिले, पढ्नुमा ध्यान चाहियो
शिक्षित भएमा बुझिहाल्छ धर्म, यही नै जन्मेको सार ।।

छोरीको विवाह सानैदेखि हुनु, सम्झनु आमाको भूल हो ।
सन्तानहरूको दुःख हेर्नुपर्दा, यही नै पापको मूल हो ।

बिचार गरेर हेरिदिनुपर्‍यो, हो–होइन सोच्नुपर्‍यो ।
हुने वा नहुने लेखिएको लेखी, क्षमा गरिदिनुपर्‍यो ।।

–अनु. दिव्यरत्न तुलाधर

(भजन)

जीवनी लुमंकाः मन याउँकि

–सुर्जरत्न वज्राचार्य

थ्व संसार तीर्थसमान खः
धैगु थ्वोकाः च्वँ न्हि सदानं ।
छीपिं सकलें यात्रुसमान खः
थुलि नुगलय् तयाः जु न्हिं सदानं ।
मांया गर्भ जन्म जुयाः छिपिं थन
दया मायां पार जुयाः बालक अवस्था ।
सीकाःथुइकाः तःधी जुजुं वया
जुवाच्वन छें थ्व देह दयाच्वंक रोगया
दुःख व सुखया तुतामं चुचुं
चाःह्यू छीपिं वयाच्वना थन ।
खनाच्वंगु दक्व गृह धर्मशाला सतः समान
गुलिबासंच्वनावन किना तये मयुः खंसां
थ्व छीगु शरीर पंजः समान खः
दुने च्वनाः हालाच्वंह्म प्राणहंस छंगः खः
आशायागु दोंगांय् च्वनाः भरोसाया चतं संकाः
जीवन बृद्ध जुजुं न्ह्यनाच्वन छीगु ।
रोगी ज्वीकाः म्वानाच्वंनेगु वहे खः न्हाँ दुःख धैगु
निरोगी जुयाः जीवन हनेगु थबहे खः न्हां सुख धैगु
दुःखताया दिक्क ज्वीकाः मन स्वयेकाच्वनेमते ।
सुखताया न्हिलाजुयाः भगवान् ल्वःमंकेमते ।
दुःख सुख जीवनरथया जुयाच्वन निचाः धःचाः
खः मखु बिचाः यानास्व न्हि छकः सकसिनं ।
बाज्याअजि थःथिति स्यनेकने यानाः ह्यंकाः
पाःबियाः छीत स्वयेकाः पंजः त्वःताः ब्वयावन ।
पाः काये धुन छीसं पाः न्यायेकाच्वना न्हिथं
छीसं नं पाः बियाथके मानि काय् म्ह्यायपित

दुःखीअनाथपिन्त करुणा तयाः दान, बीगु
परउपकारी जुयाः चित्तरत्न भिकाच्वनेगु
ल्याहां वये म्वायेक पालंपाः छीपिं
छन्हु वनेमानि पासा कालनापं
बिन्ति यानाः सकसितंन्यं काच्वना
थःगथे सकलें उथें खः धैगु मनं खनेगु
चतुरार्य सत्य ज्ञान थुइकाः न्हिथंच्वने फयेकि
काय वाक् चित्त शुद्ध यानाः न्हिथं मन याउँकि ।

(नेपालभाषा)

भद्दन्त प्रज्ञानन्द महास्थविरयात श्रद्धाञ्जली !

– अनागारिका सुशीला 'सद्धम्मकोविद'

भगवान् बुद्ध परिनिर्वाण जुइ त्वथेकाः थथे आज्ञा दयेकाबिज्यात, "भिक्षुपि ! संस्कारधर्म फुक्कं नाशवान् खः । छिपि अप्रमादी व स्मृतिवान् जुयाच्वें"।

थुगु अन्तिम वचन अनुसारं अखिल नेपाल भिक्षु महासंघया आजीवन धर्मानुशासक संघमहानायक भद्दन्त प्रज्ञानन्द महास्थविरं थःगु जीवनय् अनेक विद्वद्वर्गपिगु सत्संगत यानाबिज्यानाः अनेक प्रकारया भिगु व मभिगु खँत थाकुक त्वयाः अलग अलग यानाबिज्यानाः वसपोल अनेक मत–मतान्तर धर्म छुत्य् यानाः थह्म शुद्ध बुद्ध धर्म अपनय् यानाबिज्याःगु खः । अनेक बौद्धदेश-विदेश तिब्बत, अरकन व बर्मा आदि देशय् भ्रमण यानाबिज्यानाः यक्व यक्व बुद्धधर्म विषय अध्ययन यानाः गम्भीरातिगम्भीरगु ज्ञान अध्ययन बानाः सुवर्णभूमि नेपालबासी उपासकोपासिकापिंत ज्ञान इना बिइत थनि ६३ वं न्ह्याः अनर्घगु बुद्धरत्न व धर्मरत्न बितरण यानाबिज्याःह्म वसपोल भन्ते थौं अनन्तय् बिज्यात । वसपोलया न्ह्याबलें मैत्री व करुणां जाःगु बचनं तापाःखवाःह्म वल धायेकाः ज्ञनागुणया खँ कनाबिज्याइह्म बसपोल थौं झीगु न्ह्याःने मंत । वसपोलं तःधं, चीधं, धनी, गरीब, सःम्ह, स्यूम्ह धयागु भेदभाव गुबलें तयाबिमज्याः । न्ह्याम्हेसित नं निर्वाण प्राप्त याकेगु इच्छा यानाबिज्याइ । वसपोल नेपालय् दकले न्हापालाक म्हालुगु चीवर धुनाः भिक्षाबिज्यानाः वयना बिज्याःम्ह नं खः । वसपोल भिक्षुसंघया जक नीस्वनाबिज्याःम्ह मखु अनागारिकासंघया नं नीस्वनाबिज्याःम्ह ययुथां खः । किण्डोलविहारय् बिज्यानाच्वंबले संघपाली, रत्नपाली व धर्मपालीपिंत न्हापा अनागारिका यानाः अनागारिकापिनि परम्परा स्वनाबिज्याःम्ह खः ।

बुद्धधर्म उपदेशानुसारं अगमहापण्डित महानायक भद्दन्त प्रज्ञानन्द महास्थविर बुद्ध जन्म भूमि नेपाःया बुद्धशासन वल्लाकेगु ज्याय् अद्वितीय योगदान बियाबिज्याःम्ह खः । वसपोलया प्रभावशाली उपदेश बुद्धधर्मप्रति जनमानसय् आकर्षकजक जुयाबिज्याःगु मखु वसपोलं तःगु मछि बौद्धग्रन्थत च्वयाः नं प्रकाशित यानाः धर्म प्रचार प्रसार यानाबिज्याःगु दु । वसपोलया सद्धार भाजनी व विशुद्धि ज्ञान दर्शनं जि तःसकं प्रभावित जुल । अज्ञ वसपोलया उगु सफूत अध्ययनं जितः धर्मप्रति अध्ययन यायेत झन हे मन क्वातुकाबिल । थाय् थासय् धर्म प्रचार यायेत वसपोलया पाखें प्रेरणा नं दत । उकि वसपोल नेपाःया निंति अमूल्यगु रत्नया खानि बुम्ह खः । हानं निश्चय नं अन्तर्राष्ट्रिय बौद्धजगतय् अद्वितीय प्रतिभाशालीम्ह व्यक्ति नं खः । वसपोलया निधनं यानाः झीगु नेपालय् बुद्धशासनय् छगू अपूरणीय क्षति जूगुया नापं परियत्ति, पटिपत्ति व पटिवेधशासनय् छापालं क्षति जूगु खने दु

गुकिया मूल्याङ्कन जुइ थाकुइ । छगूकथं धाःसा बुद्धशासन-या छगू युगया अन्त जुगु थें हे जुल । थुजाःम्ह 'अग्गमहा-पण्डित, वसपोलयात गुबलें हे लोमंके फं मखु । थौं वस-पोल परलोक जुवाबिज्याःगुलि नेपाःया बुद्धधर्मय् हाला मदु थें हे जूगु खना ।

भगवान् बुद्ध आज्ञाजुयाबिज्याःगु दु, संसारय् निता प्रकारया व्यक्तिपि अतिकं हे दुर्लभ- गुण याइम्ह व्यक्ति व गुणयात लुमंकीम्ह व्यक्ति ।

आः वसपोल भन्ते झीगु ग्ह्याःने मवये घुंकल । आः श्रद्धायुक्तगु चित्तं वसपोलया धात्थेंगु श्रद्धाञ्जली देछाये-गु खःसा, वसपोलं प्रस्तुत यानातःगु धर्मग्रन्थत अध्ययन याना: थःपिगु मखुग दृष्टियात हतये याना: सम्यक् मार्ग-पाखे वनेगु हे वसपोलयात यानागु धात्थेंगु श्रद्धाञ्जली जुइ ।

कविता

ख्वबि

– राजीव श्रेष्ठ

मिखाय् जायेक दुथ्यानाच्वंगु
थ्व ख्वबि यचुगु लः थें
सदा बगय् जुयाच्वनी हर्षनाप नं
दुःख नाप नं ।।

गुबलें दुःखनाप साथ बिइ गुबलें
सुखनाप साथ बिइ आहा ! गुलिजक महत्त्व
दु थ्व मनूतय्त ब्याकं ।।

थ्व निफुति ख्वबि नं गुलि मनूतय्त
इलय् बिलय् सौगात थें प्रकट यानाबिइ
झीगु बेदनाय् थ्व ख्वबि
नुगःया पासा थें जुयाबिइ
उकिं न्ह्याबलें न्ह्याबलें
थ्व ख्वबियात पासा नालातये ।।

सोकातये

The Oldest Pali Manusciprt from the National Archives, Kathmandu

नेपाःया अभिलेखालयय् दकसिबे पुलांगु पालि-लिपि नामं छगू सफू जर्मनया AKADEMIE DER WISSENSCHAF TET UND DER LITERA-TUR, MAINZ, FRANZ STEINER VERLAG, STUTTGART पाखें पिहाँवःगु दु । थुगु सफू OSKAR V. HINUBER या कुतलं पिहाँवःगु खः ।

थुगु सफू विनयसम्बन्धि सफूया पौत मय्यय् १०६ पन्नागु पौ, १०७ पन्नागु पौ, १०८ पन्नागु पौ व १२४ पन्नागु पौ यानाः थ्यपौ पाण्डुलिपिया पौजक खःसा तःसकं महत्त्वपूर्ण जू ।

अभिलेखालयय् च्वंगु संस्कृत पाण्डुलिपिया गुलि सफूतिइ पालिभाषाया अनुच्छेद अनुच्छेद नं लुगु दु धयागु थ्यने दु ।

थ्व सम्बन्धय् न्यनाबलय् भिक्षु सुदर्शनं धयाबि-ब्यात–

"दिवंगत आचार्य भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरं नेपालय् पालिभाषा दुहाँ हे मवः ला ? छुं सफूत दु धःगु मखु ला धका: तःकःमछि हे न्यनाबिज्याःगु खः ।"

थेरवाद बुद्ध-धर्म नेपालय् आःयात धर्म खः धाइपित पुरातात्त्विक तथ्यं तःधंगु चुनौति ब्यूगु दु ।

आनन्दभूमि

(वर्ष २१ अंक ५ पाखें कथहं)

भूरिदत्त महाराजया महाजातककथा
चित्रसूल कावले

– भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविर

छन्हु चित्रसूल कावले पुखुलिइ दुने लः थंबलय् लःबा मापनापं द्वाहाँ वःगु जुयाच्वना । व कावलेचा पुखुलि प्याहाँ वनेगु लें मदयाः व हे पुखुलिइ लःया दुनेसं तुं क्वसियाः सुलाच्वंगु जुयाच्वन । काय् जुयाच्वंम्ह सागर राजकुमारं व म्ह्याय्म्ह समुद्दजाराजकुमार व राजकुमारीपिं निम्ह लखय् म्हिताच्वबलय् व कावले लखं थःगु छयं पितहयाः राजकुमार व राजकुमारीयात छकः तोलहं सोयाः हानं लखय् तुं लुकुबिनावंगु जुयाच्वन । राजकुमार व राजकुमारी निम्हस्यां व कावलेयात खंबलय् अत्यन्त भयभीत जुयाः थरकमान जुयाः ब्वाब्वां थः बौम्ह जुजुयाथाय् वनाः, "भो पिता महाराज ! जिपिं निम्ह लखय् म्हिताच्वनाबलय् स्वये हे ग्यानापुसे च्वंम्ह लाखय् छम्ह वयाः लखं छयं पितहयाः जिपिं निम्हसित तसतं ग्याक क्यानायकल ।" धकाः बिन्तियाःवन । जुजुं राजपुरुषतयत सःताः व कावलेयात लानाहति धंगु हुकुम बियाः छोयाबिज्यात । राजपुरुषपिसं न्या लायेगु जाल हयाः कावलेयात उकि क्यंकाः लानाः जुजुयाथाय् यंकाः क्वनें यंकल । इपिं राजकुमारपिं निम्हस्यां व कावलेयात खनेव "भो पिता महाराज ! जिपिं निम्हसित ग्याक क्यानायकूम्ह राक्षस ख्व हे खः ।" धकाः ख्वयाः बिन्तियात ।

महाराजाधिराजया थः मस्तयत स्नेहंयानाः व कावलेयात खनाः तंचायाः "थ्वंगु ज्याअनुसारं दण्डबियाब्यु," धंगु आज्ञाजुयाबिज्यात ।

व कावलेयात दण्डबीगुबारय् मन्त्री छम्हस्यां "थ्व कावले झी जुजुया शत्रु खः । थ्वंत छगलय् तयाः लुसि छयानाः नचुसे च्वंकाछवये योग्य जू ।" धाल । मेमेंपि मन्त्रीपिसं नं "थ्वंत स्वंगू प्रकारयागु कबाब दयेकाः नयाछवये योग्य जू" धाल । गुम्हं मन्त्रीपिसं "थ्वंत ह्याउँसे च्वंगु ह्यांग्वाःमिइ छुयाछवये योग्य जू" धाल । गुम्हं गुम्हं मन्त्रीपिसं– "थ्वयागु म्ह्यग्वारा खोलायात हे थलयानाः जाथ्वी बलय् थें भुतूया छःने तयाः थ्वंगु ला दायेके योग्य जू ।" धाल । इपिमध्यय् लःखनाःग्याःम्ह मन्त्री छम्हस्यां– "थ्व कावलेयात जमुनाखुसिया भमराय् कुर्काबीमाल, लःया भमरां पेलय्यानंयंकाः चुंचुं दनावनी, थ्वयात थ्वयासिकं तःधंगु दण्ड बीगु मेगु मन्त ।" धाल । कावलें व मन्त्रीयागु खें न्यनाः बःगु म्हया दुने च्वंगु छयं पितहयाः अत्यन्त भयभीत जूगु पह पिकयाः "भो मन्त्रीजु ! जि जुलसां छिसः अपाय्धंगु छुं अपराध यानागु दु ? छु कारणं यानाः जितः थपाय्सत तःधंगु दण्ड बियाबिज्यानागु ? जितः जिगु अपराध अनुसारं जक मेगु दण्ड बियाबिज्याःसा जि दण्ड सजायें भोगय्यायेत तैयार जुयाच्वनागु दु । महामन्त्रीजुयागु दण्डयात बदलय् यानाबिज्यांहुं । आम दण्डला जितः साहसे हे कष्टदायी ज्वीगु जुल, धकाः म्याःगु पह पिकयाः कावलें धाःगु खें न्यनाः जुजुं थ्व कावलेयात थ्वहे वकलब्लीपायागु दण्ड बीगु अनुसारं यंकाः जमुना खुसिया भमराय् क्वफाये यंकि धंगु हुक्म जुयाबिज्यात । राजपुरुषपिसं जुजुया हुकुम अनुसारं कावलेयात जमुना खुसिइयंकाः क्वफाना बीव कावलेयात माःगु हे सजाय जूगुलि प्रसन्न साधं लःयागु धारलिसे च्वोकः यंकू बलय् कावले नागलोकय् थ्यंकः धंगुजुल । (कथहं) । ★

राणाकालय् भिक्षुपिनि स्थिति

—भुवनलाल प्रधान

ञीसं थःगु देशयात भगवान् बुद्ध बूगु, वसपोलया जीवन काल (ई. पू. ५६३-४८३) य् हे कपिलवस्तुइ जक मखु स्वनिगलय् नं शुद्ध बुद्धधर्मया नी स्वंगु खः (मूलसर्वास्तिवादविनयसङ्घग्रह), सम्राट् अशोकया राज्यकाल (ई. पू. २६५-२२८) य् मज्झिम नेतृत्वय् हिमालयपाखें थःगु धार्मिक शिष्टमण्डलया दुजः फस्सप स्थविरं थन बुद्धधर्म प्रचार याःगु खनेदु (बाबुराम आचार्य),— अले भिक्षु मञ्जुश्री (ई. या प्रथम शब्तादो), शान्तिकराचार्य वसुबन्धु (ई. २८०–३६०) वयाः थन महायानया प्रचार यात (स्वयम्भूपुराण), अनं लिपा शान्तरक्षित (ई. ७४३–७४९), पद्मसम्भव (ई. ७४३-७४७), कमलशील (ई.७६२) अतिशा दीपङ्कर (ई. १०४१) पिसं वज्रयान व लामाधर्मयात बल्लाकल धकाः यक्व धक्कु तोतूसां अथवा गोपालवंशावलीकथं गोपलवंशीय अन्तिम जुजु यक्ष गुप्तया पालय् बुद्धधर्म स्वनिगलय् दुहाँ वल. सोमवंशी जुजु पशुप्रेक्षदेवया पाल(ई. १०० पाखें)य् २४ गूबाहाः दयेकाः बरेतयत् तल, 'सुगतशासनपक्षपाती' धे जाःम्ह लिच्छविजुजु वृषभदेव (ई. ३९०–४१५ पाखें) दयावन, अथवा समयसमयय् आर्यसङ्घ, आर्यभिक्षुसङ्घ भिक्षुणीसङ्घ, महासाङ्घिक भिक्षुसङ्घ, मध्यमविहार, आर्यभिक्षुणीसङ्घ, चातुर्विंश महायान आदि सम्प्रदाय व भिक्षुसङ्घ (लिच्छविकालीन विभिन्न अभिलेख) दै स्वंगु खः, अथवा गुंगूगु शताब्दीपाखेंनिसे झिंप्यंगू झिंन्यागू शताब्दीतक वागीश्वरकीर्ति, वैरोचन, रत्नकीर्ति कनकश्री (प्यम्ह बिक्रमशीला महाविहारया शिक्षकपिं) धर्ममति, दुस् खोर्पा, बोधिचन्द्र, शून्यश्री आदि बौद्धविद्वान्पिं दैवने धुंकूगु जुल (जी. एन्. रोयरिख– द ब्ल्यू आय्नल्ज्) धकाः न्हयाक्व फुइँ याःसां ने. सं. १०४० पाखें वि. सं. १९७७ साल–पाखें) थन स्वनिगलय् बौद्धधर्मावलंबीतय् अधोगति तस्सकं जुयाच्वंगु खः। भिक्षु, अनगारिकापिं छह्म मदयेधुंकल, थेरवादी विचार वा अभ्यास ला न्यनेस्वये मदुगु जुल, भतिभति दुपिं बौद्धउपासक उपासिकात फुकं बौद्ध सिद्धान्त व अभ्यास स्वःताः कर्मकाण्डजक ज्वनाच्वन। राणासरकार हिन्दूधर्मया पक्षपाती जूगुलि समाजय् बौद्धत क्वह्मनाः वनाच्वना। इमित 'बाँडाधर्म मान्ने' धकाः हिन्दूतसें हेमाति याइगु जुयाच्वन।

थुबलय् हे सँदेया खामंनिसे ह्मदु कानाः स्वयम्भूइ थ्यंकःवःह्म क्वाछ्या लामां थन धर्मदेशना, प्रवचन आदि यायेगु यात। उह्म लामाया देशनाकला तस्सकं प्रभावशाली जुयाच्वन। लामाजुं मानवजीवनया अनित्यता, हिंसाया भिंगु फल, मैत्री, करुणा मुदिता व उपेक्षा आदि बौद्ध गुणयात न्यनीपिनि मनय् गीक, छर्लङ्ग थुइक व्याख्या याइगु जुल। न्यनाच्वपिं मनूत ला तस्सकं मुग्ध जुइगु जुल। छह्म श्रोता नानीकाजी श्रेष्ठ (लिपा महाप्रज्ञा भन्ते जूह्म) ला थुलि प्रभावित जुल कि वं अन हे उचित्य 'जितः प्रव्रज्या बियाबिज्याहुँ, जि छेंय् लिहाँवनें मखुत' धकाः लामाजुयात इनाप यात।

क्वाछ्या लामाया धर्मदेशनं हे थन बौद्धउपासिकापिनि छुं भचा मिखा चायावल। येंय् धर्मादित्य धर्माचार्य, धर्मासाहुपिसं बुद्ध-धर्म-उद्धारसङ्घ दयेकल,

स्वांयापुन्ही ग्यायेकल, कलकत्तां बुद्धधर्म पत्रिका पिदन। सं. १९८१ सालय् लामा भिक्षुयाके प्रव्रज्या कयाः प्रव्रजित जूपिं न्याह्म लामा भिक्षुपिं– महाप्रज्ञा (नानीकाजी श्रेष्ठ), महाचन्द्र (कान्छा वन्देजु), महज्ञान (दालचिनी साहू), महावीर्य (बेखाराज), महाक्षान्ति (ज्ञानरत्न) व लामागुरु छिरिङ नोर्बु यात ह्यूमतय् दानगाथा ब्वंब्वं भिक्षा पवना– च्वंबलय् पुलिसं ज्वनायकल। महाप्रज्ञा स्यस्यः (हिन्दू, अबौद्ध) जुयाः बौद्धधर्म नालाकाःगु छगू अपराध जुल, हानं प्रव्रजित जूगु मेगु अपराध जुल। मेपिं प्यह्म नेवाः जुयाः लामा जूगुलिं अपराधी जुल। नेवाः गृहस्थ उपासकपिंत प्रव्रज्या बिउगु गुरु छिरिङ नोर्बु या अपराध जुल। दकलय् तःधंगु अपराध ला गृहस्थ जुयाः नेपाल अधिराज्यय् बौद्धधर्मय् प्रव्रज्या बिइगु, कायेगु जुयाच्वन। राणासरकारं भिक्षु जुइगुयात निषेध गैर–कानूनी यानातःगु जुयाच्वन। उकिं इपिं खुह्मसितं देशं पितिनाछयेगु राणासरकारं क्वःछित।

थुजोगु स्थिति स्वनिगःया बौद्धतयगु जुयाच्वन। उपासिका धाःपिके बौद्धधर्मया दुथंगु ज्ञां मदु, सरकारया दृष्टिकोण कयकुं, दमननीति धाःसा तच्वः जुयाच्वन। बौद्धधर्मयात महीपिं, बेवःगु मिखां स्वइपिं मनूत देशय् दुने आपालं दैच्वन। गृहस्थ बौद्ध हे देशय् दुने प्रव्रजित जुइमदुगु कानून। प्रव्रजित जूपिं न्याह्मसित ला पितिना हे छवये धुंकल। बौद्धधर्मया प्रचार, सङ्गठन यायेगु ला छु खें, बौद्धधर्मया खंजक ल्हायेत हे मनूत लिचिल। बौद्धधर्मया स्थिति थुलितक ग्यानापुल।

थुगु गति जुयाच्वन बौद्धधर्मया स्वनिगलय् थौंकन्हय्स्वयाः न्हय्दं न्ह्याः। थुगु हे इलय् बुद्ध निर्वाण जूगु थाय् कुशीनगरय् च्वनाः श्रामणेर कर्मशीलं थथे मनय् वायेकाच्वन, "जि विदेश, विदेशजक गुलि चाचाः हिला जुयेगु। प्रव्रज्या कयागु न निदं फुइधुंकल। श्रामणेर हे जुये धुसेंलि थःगु हे देशय् दुने थःगु जन्मस्थान स्वनिगलय् वनाः शुद्ध बौद्धधर्म छाय् प्रचार मयायेगु ?' कर्मशीलयात थुगु लँय् न्हयब्वायेत थःगु देश पितिनाछवसेंलि भारत, तिब्बत चाःहिलाः प्रवासय् कुशीनगरय् हे च्वंच्वंह्म महाप्रज्ञा भन्तेनं प्रेरणा बिल। अले प्रव्रजित मनू ला खः नि, बौद्धधर्मय् जीवन अर्पण यायेत छाय् लिचिलेगु, जूजुगु जुइ धकाः कर्मशील श्रामणेर यँय् थ्यंकः वःगु जुल। थुगु घटना वि. सं. १९८७ सालयागु खः।

तःगूमछि हुंनि नां जायाच्वंगु यँया इतुंबाहालय् सं. १९५७ साल अक्षय तृतीया कुन्हु बूह्म कुलमानसिंह तुहलाधरयात मचाबलय् धंथें हे ल्हासाय् ब्वनायंकातःगु जुयाच्वन। व नीच्यादं दसेंलि अन हे घेलुंपाय् दीक्षित जुयाः 'थिले छुल्थिम' (श्रामणेर कर्मशील) जुल। निदं लिपा कर्मशील घेलुं महाप्रज्ञा भन्तेनाप ल्हासां कुशीनगर थ्यंकःवन। अन हे वं ऊ चन्द्रमणि स्थविरयाके थेरवादय् प्रव्रज्या कयाः श्रामणेर कर्मशील जूगु जुल। प्रव्रज्या कयाः गुलिचां मदवं व यँब् वःगु जुल। उबलय् वया उमेर स्वीदं दुगु जुल।

उगु इलय् बुद्ध जन्म जूगु देशय् च्वय् न्हयथनाथें बौद्धतयगु तस्सकं दुर्गति जुयाच्वंगु जुल। राणाशासन अन्तर्गत बौद्धगृहस्थतसें गृहस्थरूपय् जक बौद्धधर्म मानय् यायेदैच्वन, नेपाल सरहदय् गनं प्रव्रजित जुयेमदु। हिन्दूत बौद्ध जुयेमदु, बरु हिन्दूत व बौद्धत नं मुस्मां जुयेदैच्वन। नेवाःत प्रव्रजित जुल धकाः पितिनाछवःगु खुंदेंजक दैच्वन। थुजोगु परिस्थितिइ थन बौद्धधर्म प्रचार यायेधकाः चीवरधारी श्रमण दुहां वयेगु मामुलि साहसया पलाः मखु, ह्मो खतरानक मखु, हुकुमी राजय् न्ह्यागुं सजायें जुइफु। अथेसां कर्मशील भन्ते न्ह्यागु बेहोरय् यायेतनं न्ह्यचिला वःह्म जुल।

सं. १९८७ सालय् ह्यासुगु चीवरं पुनाः, गुलुपाः हाःतं ज्वनाः श्रामणेर कर्मशीलं यँया बजारबजारं स्वमवासे भिक्षा पवनाजूगु स्वःसा उबलयया मनूतय् निति न्हूगु व मन सालीगु जुयाच्वन। वं तस्सकं थाकुगु व प्रतिकूल परिस्थितिनाप सङ्घर्ष यायां थेरवादी शुद्ध बौद्धधर्म उपासक उपासिकापिंत थुइकेगु यात। बयागु उपदेशं उपासक–उपासिकापिंसं अन्धसंस्कृति लिचिलाः भिगु आचरण, शील पालन यानाहल। सं. १९८७ सालय् 'आडम्बरी मत'–यागु काण्ड गुगु जुल उकिया सिद्धान्तमध्यय् 'अय्लाः–ध्वें

मत्वनेगु, ला मनयेगु, 'ब्रह्मू यात भागि मयायेगु' विचार कर्मशील मन्तेया धर्मदेशनाया लिच्वः खः ।

कर्मशीलं थन भिक्षुसङ्घ स्वनेत छुं भिक्षु व अनगारिकापिं मुंकेगु बिचाः यात । वया हे निर्देशनकथं न्हापां सं. १९८९ सालय् श्रामणेर शासनज्योति, अनगारिका रत्नपाली (पुण्यतारा), धम्मपाली (चन्छिमि), सङ्घपाली (सङ्घतारा), निबवःगु खुसी सं. १९९६ सालय् भिक्षु बुद्धघोष (सप्तरत्न), चूलपन्थ (निकूंसि), महापन्थ (हारां), अग्गधम्म (कसाहा), स्वक्कबवःगु खुसी सं. १९९९ सालय् चुन्द, कुमार (काश्यप), अन खेमाचारी (यच्चु), विवेकाचारी (कान्छी), महानन्दापिं भारतय् प्रव्रज्या काकां थन क्वंवल । श्रामणेर कर्मशील स्वयं थह्मं सं. १९८९ सालय् बर्माय् उपसम्पदा दीक्षा कयाः भिक्षु प्रज्ञानन्द जुल । थुकथं भिक्षु प्रज्ञानन्दं (न्हापायाम्ह थिले छुत्थिम वा श्रामणेर कर्मशील) स्वनिगलय् भिक्षुसङ्घया पुनःसंस्थापन यात ।

सं. २००० सालतकय् प्रज्ञानन्दं थः न्हयलुबाः जुयाः भारतय् प्रव्रज्या काकां नेपालय् लिहाँ बःपि भिक्षुअनगारिकापिनिगु ल्याः यक्व दयेकुंकूगु खः । पिनें ज्वानाहःपु सफूत थन आपालं थ्यन । थनथापि बौद्ध व बौद्ध मखुपि जनताय् बौद्धप्रभाव लानाबं वल । उमिसं बौद्धधर्मयागु धात्थें यागु सार व बुद्धया ऐतिहासिक व्यक्तित्वया ज्ञान थुइकल । गौतम बुद्ध लुम्बिनी बूगु, वयाप्रति आस्था लङ्का, बर्मा, थाइलाण्ड आदि देसय् जक मखु संसारछपाति धंथें न्यनाबेज्वंगु खँ थुईकल । थुम्ह भगवान् गौतम बुद्धया उपदेश विश्वशान्ति, मैत्रीया पोषक व वैज्ञानिक जू धैगु आभास थनया जनतां आधुनिक युगय् न्हापालाक धंथें सीकल । न्हगु तँयापि मनूतय्त बौद्ध धर्मया न्हगु जः बिल । विशेष बानाः ज्वनाच्वंपि नवयुवकत बौद्धधर्मया वैज्ञानिकतापाखे आकृष्ट जुल ।

बौद्धगतिविधि लोकप्रिय जुल, थुकिया ममारोहय् मनूत यक्व, यक्व मुनीगु जुल । थुगु स्थिति सरकारयात मयेल । उकि सरकारं भिक्षुपिंत 'बुद्धपूजा याये मखु, धर्मदेशना याये मखु व गृहस्थपिंत प्रव्रज्या बीमखु, धकाः ध्वं च्व धाल । थथे धकाः कबूल यात धायेवं भिक्षुपिनिगु श्रमणत्व हे मच्वनिगुलि इमिसं न्हापांयागु निगू शर्त मानय् याये फैमखु, केवल अधिराज्यय् दुने प्रव्रज्या 'बिया वैगु नं मदु, बीमज्यूसा बीमखु' धकाः लिसः बिल । अले सरकारं धाःगु खँ हे मन्यंपि धकाः सं. २००१ साल श्रावणाय् भिक्षु व श्रामणेरपिंत भिक्षु प्रज्ञानन्द, भिक्षु धम्मालोक, भिक्षु सुबोधानन्द, भिक्षु प्रज्ञारइम, श्रामणेर प्रज्ञारस, श्रामणेर रत्नज्योति, श्रमणेर अग्गधम्म व श्रामणेर कुमार (काश्यप) यात देस पितिनाछवल । नेवाः जुयाः नागार्जुन गुइ प्रव्रज्या काःम्ह घेलु (लामा भिक्षु) त्रिरत्नबोधियात भिक्षाटनया निंतिजक सहरय् वुहाँ वयेदँगु, मेबलय् अन मुंइ हे च्वनेमाःगु सजायें जुल । वया हे किजा घेलु वागीन्द्रवज्रयात नं थःपूजा याः वइपि मिसातयत 'थः पूजा यायेमते, ला नयेमते, अप्लाः थ्वं त्वनेमते' धाइम्ह धकाः ल्यारखानाय् कुनाबिल ।

थुकथं पितिनाछवःपि भिक्षुपिं सं. २००३ सालय् लङ्कायाम्ह नारद थेरया नेतृत्वय् नेपाःयाम्ह भिक्षु अमृतानन्द नं दुगु शिष्टमण्डलया कुतलं तिनि दुहाँ वयेदत । प्रज्ञानन्द व मेपिं न्हापायापि मन्तेपिन्सं अनेक कष्ट नयेमाल । न्हयागुसां, थौंकन्हय् व मेमे थाय् नं गुगु सङ्घत संस्थापित याकल उकी मेमेपिनिगु बेन दुसा थुगु लेंपुइ न्हयलुबाः ला प्रज्ञानन्द भन्ते हे जुल– थ्व हे वया विशेषता जुयाच्वनी ।

The Nude Picture of Truth

Ranjan Kumar Lekhy

Fattepur-3 (Saptari), Nepal.

At a blossomed midnight
The moving full moon seems
And I ejaculate
Oh ! My dear moon !
Come soon ! Come soon !
It Comes closer and more closer to me
And I am very happy.
Look, every path becomes shorter
All the icebergs become hotter
And I am very happy.
I forget, it is budding of lust
It is impleased thirty of thirst
But when
I want to catch the closer moon
Then it goes far and more far from me.

An unknown, an inexpressible pain
Risen up in my bloodstained heart
The hermonic season of my life
Convert into shooted woeful hart
The passionate eagle moves
Pythons roll and tie me
And the silent night flounders.

At that time
I remember, Yashodhara's tear
Little Rahul dear
Then I see,
A pair of feet appears in the sky
Prints footprints in my heart
My entangled humour unfolds
And all the odious desirs die.
The rehearsaling life
Does not seem as mirage of an oasis
Life seems real but sorrowful seas.
Then,
A lusterless nebula be lusterous
Die the eagle and pythones,
Life be precious
Searchlght flashes
And I see,

The nude picture of truth,

Your love, her mercy and his forgiveness
My body, soul and thoughts are in changin-
gness.
Nothing is stable, Nothing is immortal
Four things are pearls, the pearls are real
All are supernal dyanmic
At the law of dependent origination

These all are cosmic
At all, for divine creation.

Oh Lord ! Enlightened Buddha
I recognize your lotus feet
You are not only
The soon of Mayabati
Beloved of Yashodhara
And Rahul's father
You are the prophet of
Peace, Compassion and salvation
The last point of perception.

कलिङ्गयुद्धपछि सम्राट् अशोकले हतियार त्याग
गरेको निशस्त्रीकरणदिवस शुभविजयादशमीको
उपलक्ष्यमा समस्त नेपालवासीमा
हार्दिक शुभकामना !

आनन्दभूमि–परिवार

(नेपालीभाषा)

शीलप्रार्थना

२०५० आश्विन १४, काठमाडौं–

यहांको आनन्दकुटीविहारमा भिक्षु धम्मानन्द महास्थविरसमक्ष बुद्धपूजा भई शीलप्रार्थना सम्पन्न भयो। सो बेला धर्मदेशना गर्दै भिक्षु विजितले भगवान् बुद्धले उपदेशित शील, समाधि र प्रज्ञाको व्याख्या गर्दै शस्त्र अस्त्रको होडबाजीमा भगवान् बुद्धले दिनुभएको मैत्रीयुक्त उपदेश नै आजको विश्वलाई कल्याणकारी हुनेछ भन्नु-भयो। सो दिन श्रामणेरहरूद्वारा परित्राणपाठ पनि भएको थियो।

क्यासेट बिमोचन

१०५० आश्विन १६, काठमाडौं–

ज्ञानमालाभजनखलः स्वयम्भूले गत भाद्र महि-नाको गुंलाको अवसरमा महिनाभरि बौद्ध संस्कृतिक वाद्य बजाई स्वयम्भूमा पूजा पाठ गर्न आएका अठार टोलका वाद्यसमूहहरूको वाद्यवादन प्रदर्शन गराई सो बेला लिइ-एको क्यासेट टेपलाई संपादन गरी आज ज्ञानमाला भजन खल अध्यक्षद्वारा विमोचन गराइएको छ। शीलप्रार्थनाबाट शुरू भएको सो बेला भिक्षु कुमार काश्यपले दुवै आंखा नदेख्ने, एकमात्र आंखाले देख्ने र दुवै आंखाले देख्ने मानिसको तुलना गरी तिनीहरू क्रमशः आफू र अरू दुवैको हित नगर्ने, आफ्नो मात्र हित गर्ने र आफू र अरू दुवैको हित गर्ने व्यक्तिहरूको व्याख्या गर्नुभयो। यसै गरी खलःका सचिव किरणकुमार जोशीद्वारा स्वागतभाषण, उपाध्यक्ष शान्तरत्न शाक्यद्वारा उद्घोषित त्यस सभामा ज्ञानमाला भजनखलःका नव-आजीवन सदस्यता ग्रहण गर्नुभएका महानुभावहरूलाई प्रमाणपत्र पनि वितरण गरिएको थियो।

भिडियो छायाङ्कनको शुभारम्भ

२०५० आश्विन २, काठमाडौं–

यहांको युवा बौद्धसमूहको आयोजनामा बौद्ध शान्तिनिकेतन विहार कमलाक्षीमा शाक्यमुनिबुद्धसम्बन्धी घटनाहरूको विशेष अध्ययन र अनुसन्धान गरिरहनु-भएका नेपाल तथा अन्तर्राष्ट्रिय जगत्मा ख्यातिप्राप्त प्रखर विद्वान् बौद्धइतिहास र संस्कृतिका ज्ञाता प्राध्या-पक भिक्षु सुदर्शन महास्थविरबाट सप्ताहव्यापी बुद्धजीवनी-बारे विश्लेषणात्मक व्याख्या गरिने धाराप्रवाह प्रवचन-मालाको भिडियो छायाङ्कनको शुभारम्भ नेपाली कांग्रेसका सर्वोच्चनेता गणेशमानसिंहबाट संपन्न भयो। प्रमुख अतिथिको आसनबाट सर्वोच्च नेता गणेशमानसिंहले भन्नुभयो– "बुद्धको सारसंक्षेप नै पञ्चशील हो। यसलाई पालन गरेको भए मानिसका बीच शोषण र अन्याय भनेको नै रहनेछैन। आफूलाई जति भएपनि नपुग्ने र अर्काको मात्र भुत्ने मानवजातिको स्वभाव भएको छ। यस्तोमा आफ्नो मिहेनतको कमाई खाएर बस्ने मानवजातिमा छैन भनेपनि हुने अवस्था आएको छ।"

सो बेला स्वागतभाषण गर्दै समूहका अध्यक्ष हर्ष–

मुनि शाक्यले भन्नुभयो– "नेवारसमाजमा धर्म गर्ने परं-परामध्ये कथाभन्ने परिपाटीलाई पनि धर्म नै संझने गरिन्छ । विरामीको सेवा र दुःखीलाई दान दिनु धर्म हो र देवीलाई भाकल गरी पशुबलि दिइनुलाई पनि धर्म नै भन्ने गर्छन् । यहाँ अनौठो धर्मको व्याख्यालाई दर्शनले समेटिराखेको छ । यस्तो बेला सम्यक् आजीविकालाई जोडदाररूपमा पालन गर्नुपर्ने अवस्था आएको छ ।"

शान्तरत्न शाक्यको उद्घोषण र शीलप्रार्थनाबाट शुरूभएको सो कार्यक्रममा प्रवचनमालाको व्याख्यता भिक्षु सुदर्शन महास्थविरले ४० वर्षभन्दा अध्ययन गर्दा पनि बुद्धजीवनी ठम्याउन नसकिएको र हामीले चढाएको फूलमालाले प्रतिमा नै ढाकिसकिएको बुद्धलाई चिन्न गाह्रो छ भन्दै आफ्नो सारगर्भित प्रवचनमालाको शुरुवात गर्नु-भएको थियो । समूहका सचिव ज्ञिरत्न मानन्धरद्वारा धन्यवाद ज्ञापन गरिएको सो बेला का. न. पा. २१ नं वडाका अध्यक्ष विद्यासुन्दर शाक्यबाट भिडियोका लागि रू. ५०००।– प्राप्त गराइएको थियो ।

समारोहसमिति गठन

२०५० आश्विन, १६, ललितपुर–

आगामी २५३८ औं बुद्धजयन्ती मनाउन यहाँको बुद्धजयन्ती समारोहसमिति प्रा. आशाराम शाक्यको अध्यक्षतामा १३ सदस्यीय समारोहसमिति गठन गरेको छ । सो अनुसार दुइजना उपाध्यक्षमा विश्ववज्र वज्राचार्य र कुलबहादुर शाक्य रहनुभएको छ । यस्तै महासचिव, सचिव, उपसचिव, कोषाध्यक्ष र सहकोषाध्यक्षमा क्रमशः धर्मबहादुर शाक्य, हेराकाजि वज्राचार्य, हेरारत्न शाक्य, पवित्रबहादुर वज्राचार्य र चन्द्रमान शाक्य रहनुभएको छ । भने सदस्यहरूमा विद्याभूषण वज्राचार्य, कुलवीर व्यञ्जन-कार, हेराकाजि सुइका: र जोगरत्न शाक्य रहनुभएको छ । तल्लाकारहरूमा विश्ववज्र वज्राचार्य, कीर्तिबहादुर वज्रा-चार्य, आशाकाजि शाक्य र आशाकाजि वज्राचार्य रहनु-भएको छ ।

वार्षिकोत्सवसमारोह

२०५० भाद्र १२, ललितपुर

भगवान् बुद्धको 'आरोग्य परमालाभा' को अनु-सरण गरी सेवा गर्ने हेतुले स्थापना भएको यहाँको नाग-बहाल कुटीबहालको स्वास्थ्यसेवासमितिको दोश्रो वार्षिक समारोह प्रा. आशाराम शाक्यको सभापतित्व र डा. रामछायामान अमात्यको प्रमुख अतिथित्वमा सपन्न भयो । समितिका सल्लाहकार धर्मरत्न शाक्यद्वारा स्वागतभाषण र समितिका अध्यक्ष दोलेन्द्ररत्न शाक्यद्वारा धन्यवाद ज्ञापन भएको सो समारोहको अन्तमा क्षयरोगसम्बन्धी भिडियो फिल्म प्रदर्शन भएको थियो ।

अतिथिको स्वागत

२०५० आश्विन ६, काठमाडौं–

लुम्बिनीविकासकोषको निमन्त्रणामा आउनुभएका ७ सदस्यीय चीनिया बौद्ध शिष्टमण्डलको धर्मोदयसभाद्वारा स्वागतसमारोहको आयोजना गरियो । चीन, बर्मा, भारत र थाइल्याण्डका राजदूत तथा काउन्सिल एवं सभाका कार्यकारिणी सदस्यहरूको सहभागिता रहेको उक्त समारो-हमा सभाका अध्यक्ष भिक्षु सुदर्शन महास्थविरले स्वागत गर्दै लुम्बिनीप्रति हामी सबै बौद्ध संघसंस्थाहरू र सबै अन्तर्राष्ट्रिय बौद्धविहारहरूको लुम्बिनीमा निर्माणकार्य गर्नेमा दायित्वको शुभ अवसर आएको विचार व्यक्त गर्नु-भयो । सो बेला प्रतिनिधिमण्डलको तर्फबाट प्रत्युत्तर भाषण दिँदै चीनिया बौद्धसंघका उपसचिव जियो झि-स्वायनले सो शिष्टमण्डलको मुख्य उद्देश्य लुम्बिनीमा निर्माण हुने चीनिया बौद्धविहारको स्थलगत निरीक्षण

(बाकी दोस्रो कभरमा)

मुद्रक:– ओम् प्रिन्टिङ्ग प्रेस ओम् बहाल फोन नं. २२२४५७